

Πολιτική ανάλυση και φεμινιστική θεωρία

Τζότζο Διακουμάκος
gdiakoum@gmail.com

<https://eclass.uoa.gr/courses/PSPA352/>

Το φύλο ως μορφή κοινωνικής ανισότητας

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

Παρά την εκδήλωση της ελληνικής εκδοχής του #metoo, υπάρχει η εντύπωση πως οι διαφορές μεταξύ φύλων έχουν λυθεί στη Ελλάδα, τόσο σε θεσμικό και νομοθετικό επίπεδο, όσο και στην πλειονότητα των αντιλήψεων:

1. Οι γυναίκες έχουν πλήρη πολιτικά δικαιώματα στην Ελλάδα, περιλαμβανομένου του δικαιώματος του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, από το 1953.

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

2. Στις αρχές της δεκαετίας του 80 ψηφίζονται μια σειρά από νόμοι και επικυρώνονται διεθνείς συμβάσεις που εξασφαλίζουν τα κοινωνικά δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων σε εργασιακό επίπεδο:

1982: Η Ελλάδα υπογράφει τη διεθνή σύμβαση “για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών”.

1983: Με το νόμο 1329/83 αλλάζει το οικογενειακό δίκαιο προς όφελος των γυναικών.

1983: Με το νόμο 1302/83 κυρώνεται η διεθνής σύμβαση για την προστασία της μητρότητας.

1983: Ιδρύεται το “Συμβούλιο Ισότητας των Δύο Φύλων”, ο κρατικός φορέας χάραξης πολιτικής για την ισότητα των φύλων.

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

1984: Θεσμοθετείται η “ισότητα των φύλων στις εργασιακές σχέσεις” με το νόμο 1414/84.

1984: Θεσμοθετείται η “προστασία και διευκόλυνση εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις” με το νόμο 1483/84.

1984: Με το νόμο 1419/84 υπάρχουν βελτιώσεις στην αντιμετώπιση του εγκλήματος του βιασμού που πλέον διώκεται αυτεπάγγελα.

1986: Με το νόμο 1609/86 νομιμοποιούνται οι εκτρώσεις.

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

3. Το ελληνικό Σύνταγμα του 1975 και οι αναθεωρήσεις που ακολούθησαν επίσης προνοούν για την ισότητα των φύλων:

- Το άρθρο 4 παρ. 2 προβλέπει ότι “οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.”

- Σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 1 “όλοι οι εργαζόμενοι ανεξάρτητα από φύλο ή άλλη διάκρισης, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας”.

- Με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, το άρθρο 16 παρ. 2 προβλέπει πως “δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως εις βάρος των γυναικών.”

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

4. Από τις αρχές του 21ου αιώνα επικρατεί η πεποίθηση ότι δεν υφίσταται ανισότητα μεταξύ φύλων, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις δειγματοληπτικής έρευνας στην ερώτηση “Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι στην κοινωνία που ζούμε οι γυναίκες βρίσκονται σε κατώτερη θέση από τους άνδρες, ενώ άλλοι δεν συμφωνούν με αυτό. Εσείς τι γνώμη έχετε;”

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

	1988		2006	
	Άνδρες	Γυναίκες	Άνδρες	Γυναίκες
Είναι φυσικό οι γυναίκες να βρίσκονται σε κατώτερη θέση	10,8%	14,1%	8,8%	7,4%
Οι γυναίκες δεν βρίσκονται σε κατώτερη θέση από τους άνδρες	43,4%	36,0%	73,3%	59,4%
Οι γυναίκες βρίσκονται σε κατώτερη θέση και αυτό αποτελεί πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί	45,8%	49,9%	17,9%	33,1%

Πηγές: Έρευνα του ΕΚΚΕ για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών (1988), Έρευνα του ΕΚΠΑ για τις έμφυλες διαφορές στα πρότυπα πολιτικότητας (2005).

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

Παρά τις νομοθετικές πρόνοιες και τις διάχυτες κοινωνικές πεπαιθήσεις, συνυπάρχει μια **τυπική ισότητα των φύλων με πολύ βαθιά και ουσιαστική ανισότητα** σε οικονομικό, πολιτικό, και κοινωνικό επίπεδο. Οι γυναίκες:

- Αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη ανεργία από τους άνδρες
- Συμμετέχουν λιγότερο στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό
- Αμείβονται λιγότερο για τον ίδιο χρόνο εργασίας
- Συμμετέχουν λιγότερο σε θέσεις εξουσίας
- Αντιμετωπίζουν διάφορες μορφές έμφυλης βίας

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

Ανεργία γυναικών και ανδρών, Ιανουάριος 2020

		Ποσοστό ανεργίας
ΕΕ	Γυναίκες	6,4%
	Άνδρες	5,9%
Ελλάδα	Γυναίκες	20,2%
	Άνδρες	13,4%

Πηγή: Eurostat

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

Συμμετοχή γυναικών και ανδρών στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό, 2019

		Ποσοστό συμμετοχής στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (20-64 ετών)
ΕΕ	Γυναίκες	72,9%
	Άνδρες	84,6%
Ελλάδα	Γυναίκες	65,3%
	Άνδρες	82,9%

Πηγή: Eurostat

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

Συμμετοχή γυναικών και ανδρών σε θέσεις πολιτικής εξουσίας, 2020

		Μέλη ευρωκοινοβούλιου και ελληνικής βουλής	Μέλη υπουργικού συμβουλίου
ΕΕ	Γυναίκες	41%	33%
	Άνδρες	59%	67%
Ελλάδα	Γυναίκες	21%	11%
	Άνδρες	79%	89%

Πηγή: Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

- Το 2019, οι γυναίκες είχαν κατά μέσο όρο 14,1% μικρότερη αμοιβή ανά ώρα εργασίας στην ΕΕ και 12,5% στην Ελλάδα σύμφωνα με τη Eurostat.
- Σε πανευρωπαϊκή έρευνα του 2012 που διεξήγαγε το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων, το 21,6% των γυναικών στην ΕΕ και το 19,1% στην Ελλάδα απάντησε πως έχουν δεχτεί φυσική ή σεξουαλική βία από το σύντροφο τους.

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

Πως εξηγείται η ύπαρξη έμφυλης ανισότητας παρά τη νομική καθιέρωση της πλήρους ισότητας;

Πως γίνεται η πλειονότητα των γυναικών να θεωρεί πως δεν υφίσταται έμφυλη ανισότητα παρά τα πολλαπλά στοιχεία για το αντίθετο;

Γιατί να ασχοληθούμε με φεμινιστική θεωρία σήμερα;

Συχνά οι νομικές προβλέψεις που αναφέρονται στην ισότητα των φύλων πέφτουν σε κραυγαλέες αντιφάσεις που υπονοούν ότι είναι αυτονόητο πως οι γυναίκες είναι, αν όχι κατώτερα, τουλάχιστον αδύναμα όντα. Πχ, το άρθρο 4 του ελληνικού Συντάγματος προβλέπει ότι:

2. Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.

[...]

6. Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της Πατρίδας, σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων.

Έμφυλες ανισότητες

- Οι έμφυλες ανισότητες έχουν μειωθεί, τουλάχιστο στον λεγόμενο δυτικό κόσμο, κατά τον τελευταίο αιώνα, σε μεγάλο βαθμό λόγω των φεμινιστικών κινημάτων.
- Ταυτόχρονα παραμένουν πολλά στερεότυπα φύλου έτσι που συνεχίζει να αναπαράγεται κοινωνικά η έμφυλη ανισότητα: Πχ η είσοδος των γυναικών στην εργασία συνυπάρχει με βάρος νοικοκυριού, έτσι που επωμίζονται διπλό βάρος.
- Είναι σημαντική η μελέτη της λειτουργίας της οικογένειας, που αποτελεί κεντρικό μηχανισμό παραγωγής και αναπαραγωγής της έμφυλης ανισότητας.

Έμφυλες ανισότητες

- Το πόσο εύκολα έγιναν αποδεκτές οι νομοθετικές μεταρρυθμίσεις υπέρ των γυναικών τη δεκαετία του 80, στο πλαίσιο ενός ανδροκρατούμενου πολιτικού συστήματος, είναι ενδεικτικό της μικρής τους βαρύτητας για την ουσία της γυναικείας καταπίεσης.
- Ρόλος αυτών των μεταρρυθμίσεων δεν ήταν η ανατροπή του φύλου ως συστήματος εξουσίας, αλλά η διευκόλυνση εργαζόμενων γυναικών για την άσκηση των παραδοσιακών τους ρόλων.
- Είναι χαρακτηριστικό ότι τότε η ρητορική του ΠΑΣΟΚ αναφέρονταν στην “ισότητα των δύο φύλων”, αποδεχόμενη τη λογική πως υπάρχουν μόνο “δύο” φύλα που διακρίνονται από έμφυτες διαφορές. Σήμερα είναι επίσης ενδεικτική η μετονομασία της “Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων” σε “Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων”.

Έμφυλες ανισότητες

- Ο εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας αναμφίβολα διευκόλυνε πολλές γυναίκες και βελτίωσε το βιοτικό τους επίπεδο. Ταυτόχρονα όμως, έγινε με ένα τρόπο που διαιώνίζει την ουσία της έμφυλης ανισότητας.
- Η ικανοποίηση μέρους των αιτημάτων του τότε δραστήριου φεμινιστικού κινήματος στην Ελλάδα λειτούργησε σαν βαλβίδα αποσυμπίεσης που εξουδετέρωσε τις φεμινιστικές διεκδικήσεις δίνοντας την εντύπωση ότι το πρόβλημα έχει λυθεί.
- Η ελληνική κοινωνία συνεχίζει διακρίνεται από ένα διάχυτο σεξισμό, έστω κι αυτός έχει εκσυγχρονιστεί. Ο σεξισμός αποτελεί ένα κοινωνικό στερεότυπο που λειτουργεί σαν σύστημα καταπίεσης σε βάρος ατόμων ή κοινωνικών κατηγοριών με βάση το φύλο τους (και βρίσκεται σε αντιστοιχία με τον ρατσισμό όπου αναφορά είναι η φυλή).

Έμφυλες ανισότητες

Η γλώσσα αποτελεί ένα κεντρικό πεδίο έκφρασης όπου ο σεξισμός φυσικοποιείται, όπως έχει εξηγήσει η Φραγκουδάκη σε τρία κείμενα της (1987-89) στο περιοδικό Δίνη:

- Η σημασία των λέξεων που αναφέρονται στο ανδρικό είναι πάντα θετικές (π.χ. ανδρώνομαι, ανδρισμός), ενώ αυτές που αναφέρονται στο θηλυκό έχουν αρνητικές συνδηλώσεις (πχ γυναικωτός).
- Η σεξιστική βία στη γλώσσα χρησιμοποιείται μεταφορικά για να υποδηλώσει νίκη, κατάκτηση, επιβολή (πχ γάμησε).
- Η κατοχή ανδρικών σεξουαλικών οργάνων ισούται με κουράγιο, αποφασιστικότητα, ηγετικές ικανότητες (πχ έχει αρχίδια), και η έλλειψη τους, που περιγράφει τις γυναίκες, παραπέμπει σε δειλία και ανικανότητα ενώ τα γυναικεία σεξουαλικά όργανα αναφέρονται κυρίως απαξιωτικά (πχ μουνόπανο).

Έμφυλες ανισότητες

- Στην γραμματική επικρατεί πάντα το αρσενικό γένος: όπως υποστηρίζει ένα κλασικό εγχειρίδιο “αν τα υποκείμενα είναι διαφορετικού γένους, τότε το κατηγορούμενο εκφέρεται στο επικρατέστερο γένος. Και επικρατέστερο γένος είναι το αρσενικό.”
- Η ίδια η λέξη “άνθρωπος” σημαίνει άνδρας, όπως φαίνεται από το ότι εκφράσεις σαν “ένας άνθρωπος έγκυος” ή “ένας άνθρωπος με φούστα” είναι απολύτως αδόκιμες. Η φράση-θεμέλιο του πολιτικού φιλελευθερισμού “όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι” σημαίνει κυριολεκτικά “όλοι οι άνδρες είναι ίσοι” (all men are equal).

Έμφυλες ανισότητες

- Πέρα από τη γλώσσα, υπάρχουν και οι σαφείς, μετρήσιμες ανισότητες, καθώς και η άμεση έμφυλη βία και σεξουαλική κακοποίηση. Αλλά η γλώσσα είναι σημαντική λόγω του φυσικοποιητικού της χαρακτήρα. Είναι ένα από τα κεντρικά γνωρίσματα του διάχυτου σεξισμού έτσι που πολλές γυναίκες εσωτερικεύουν την υποτέλεια τους.
- Το φύλο αποτελεί την πλέον πλέον ανυπέρβλητη μορφή κοινωνικής ανισότητας επειδή δεν είναι δυνατό να ξεπεραστεί (σε αντίθεση πχ με τη δυνατότητα ταξικής κινητικότητας, η μετάβαση φύλου απλά υποβάλλει το υποκείμενο σε ένα επιπλέον σύστημα καταπίεσης).

Έμφυλες ανισότητες

- Οι έμφυλες ανισότητες διευρύνονται σε συνθήκες οικονομικής κρίσης και κοινωνικού εγκλεισμού, όπως οι σημερινές. Πχ, οι κλήσεις στην γραμμή SOS 15900 της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων σχετικά με περιστατικά έμφυλης βίας τριπλασιάστηκαν μετά την επιβολή της πρώτης καραντίνας – από 325 τον Μάρτιο του 2020 σε 1070 τον Απρίλιο.
- Αυτό συνδέεται στενά με τη διάκριση του χώρου σε “δημόσιο” (που ανήκει στερεοτυπικά στους άνδρες) και σε “ιδιωτικό” (που ανήκει στερεοτυπικά στις γυναίκες). Το παραδοσιακό ανδρικό πρότυπο βάλλεται στη περίοδο της κρίσης, λόγω του περιορισμού της πρόσβασης στον “φυσικό” του δημόσιο χώρο, με αποτέλεσμα να στρέφονται οι εντάσεις και η πατριαρχία ακόμη περισσότερο στον “φυσικό” ιδιωτικό χώρο των γυναικών. Σε συνθήκες εγκλεισμού, αυτό συνεπάγεται ακόμα μεγαλύτερο βάρος για τις γυναίκες, που γίνεται ακόμα πιο έντονο όταν αντικαθίσταται η δια ζώσης εργασία με την τηλεργασία, έτσι που τα όρια μεταξύ “ιδιωτικού” και “δημοσίου” συγχέονται.

Πέρα από το έμφυλο δίπολο

Ο δράκουλας των Εξαρχείων (1983)

Σάτιρα σε σκηνοθεσία Νίκου Ζερβού.

Πρωταγωννιστούν ο Τζίμης Πανούσης, ο Κωνσταντίνος Τζούμας, και εμφανίζονται φυσιογνωμίες της ροκ σκηνής όπως ο Άσημος και ο Πουλικάκος.

<https://www.youtube.com/watch?v=H2aUAKvtd9Q>

Πέρα από το έμφυλο δίπολο

- Γιατί φιλιόσουν με αυτόν;
- Δεν ξέρω, μ' άρεσε.
- Μα είναι άνδρας!
- Τί είναι άνδρας; Είναι κακό;
- Όχι, αλλά είσαι κι εσύ άνδρας.
- Εγώ είμαι καλλιτέχνης.
- Είσαι και άνδρας και οι άνδρες φιλάνε μόνο γυναίκες.
- Τί είναι γυναίκες;
- Ε ναι, εγώ, οι άλλες πίσω απ' το σπίτι...
- Εμένα μ' άρεσε κι αυτός.
- Μα τότε είσαι πούστης.
- Τί είναι πούστης;
- Ε δεν ξέρω. Φίλησε με.

Πέρα από το έμφυλο δίπολο

EPT 2

Τί είναι άνδρας;
Είναι κακό;

Τί είναι γυναίκες;

Πέρα από το έμφυλο δίπολο

- Υπάρχουν καθοριστικές, χαώδεις διαφορές ανάμεσα σε διαφορετικές “γυναίκες”, όπως και ανάμεσα σε διαφορετικούς “άνδρες”. Η απλουστευτική αντιπαράθεση γενικά “ανδρών” και “γυναικών”, χωρίς εσωτερικές διαφοροποιήσεις (πχ κοινωνική θέση, φυλή, μόρφωση, ηλικία, σεξουαλικότητα), οδηγεί στην αναπαραγωγή της αντίληψης ότι υπάρχουν δύο, και μόνο, φύλα, και πως είναι “διαφορετικά” και άνισα.
- Η διχοτομική διάκριση “γυναίκες” - “άνδρες” μπορεί να γίνει αποδεκτή μόνο στο βαθμό που το φύλο λειτουργεί σαν σύστημα εξουσίας.
- Δεν υπάρχει ένας τρόπος με τον οποίο οι γυναίκες είναι “γυναίκες” και οι άνδρες είναι “άνδρες” επειδή το φύλο βρίσκεται σε διάδραση με άλλους παράγοντες κοινωνικής ανισότητας.

Το φύλο ως κοινωνική κατασκευή

Πάνω απ' όλα, **το φύλο αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή.**

Η ιδέα της κοινωνικής κατασκευής είναι πολύ σημαντική στην κοινωνική θεωρία, ιδίως στις μεταμοντέρνες προσεγγίσεις. Η κεντρική ιδέα είναι πως *το νόημα των πραγμάτων δεν είναι δεδομένο, αλλά παράγεται κοινωνικά* ή, αλλιώς, είναι κοινωνικά κατασκευασμένο, ακόμα και των πλέον φυσικών πραγμάτων.

Το νόημα ακόμα και του πιο “φυσικού” αντικειμένου είναι αποτέλεσμα κοινωνικών διεργασιών: Πχ που αρχίζει και που τελειώνει ένα βουνό; Γιατί το βουνό συνδέεται με τη φύση ή την άθληση;

Το φύλο ως κοινωνική κατασκευή

Το πιο ενδεικτικό ως προς το φύλο είναι πως τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στα φύλα δεν έχουν σταθερό ή παγκόσμιο χαρακτήρα, αλλά αλλάζουν από εποχή σε εποχή και από κοινωνία σε κοινωνία.

Στην περίπτωση του φύλου, η κατασκευή γίνεται δυνατή μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης. Από τη στιγμή που γεννιόμαστε βομβαρδιζόμαστε με κοινωνικοποιητικά μηνύματα που μας μαθαίνουν πως να είμαστε “γυναίκες” ή “άνδρες”, στο βαθμό που τελικά αυτή η κοινωνική κατασκευή μας μοιάζει φυσική και αυτονόητη.

Δεν υπάρχουν μόνο “δύο φύλα”.

Επειδή το πως βιώνεται το φύλο είναι πολύ διαφορετικό μεταξύ διαφορετικών υποκειμένων, **το φύλο είναι ρευστό**.

Το φύλο δεν αποτελεί μια κατηγορία με δύο μόνο ομάδες (έστω και με ιστορικά μεταβαλλόμενα χαρακτηριστικά), αλλά ένα συνεχές, αν όχι ένα χαοτικό πεδίο, και η ένταξη σε ένα από τα δύο στερεοτυπικά άκρα είναι δυνατή μόνο λόγω των κοινωνικοποιητικών μηνυμάτων και της κοινωνικής πίεσης. Στην πράξη όμως υπάρχει ένα τεράστιο φάσμα ταυτοτήτων φύλου. Συνεπώς, δεν υπάρχουν “γυναίκες” και “άνδρες” μόνο.

Ωστόσο, αν και κοινωνική κατασκευή, η διπολική πρόσληψη του φύλου δεν παύει να είναι πολύ πραγματική ακριβώς επειδή την πιστεύει και πράττει σύμφωνα με αυτή η πλειονότητα του πληθυσμού, και γι' αυτό έχει πολύ πραγματικά (και καταπιεστικά) αποτελέσματα.

Η έννοια του φύλου: “Βιολογικό” και “κοινωνικό”
φύλο

“Βιολογικό” και “κοινωνικό” φύλο

- Οι “γυναικείες σπουδές” (women’s studies) ξεκινάνε τη δεκαετία του ‘60 και σύντομα, με την επανενοιολόγηση της έννοιας του φύλου, μετονομάζονται σε “σπουδές φύλου” (gender studies).
- Μέχρι τότε μόνος όρος που χρησιμοποιούνταν για το φύλο στα αγγλικά ήταν η λέξη *sex*. Η φεμινιστική σκέψη εισάγαγε τη δεκαετία του ‘60 τον όρο *gender* (που μέχρι τότε χρησιμοποιούνταν μόνο στη γραμματική και σήμαινε “γένος”), σε αντιπαράθεση με τον όρο *sex*.
- Ο στόχος της εισαγωγής του όρου *gender* (κοινωνικό φύλο) ήταν να διαχωριστούν τα βιολογικά στοιχεία του φύλου (sex-βιολογικό φύλο) από τις πολιτισμικές και κοινωνικές συνδηλώσεις που οδηγούν στην πολιτική κατασκευή του φύλου ως συστήματος καταπίεσης.

“Βιολογικό” και “κοινωνικό” φύλο

Σύμφωνα με τη Ann Oakley:

“Ο όρος ‘βιολογικό φύλο’ (sex) αναφέρεται στις βιολογικές διαφορές ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό, στην ορατή διαφορά των γεννητικών οργάνων τους και τη συνακόλουθη διαφορά των αναπαραγωγικών λειτουργιών. Το ‘κοινωνικό φύλο’ (gender) αφορά τον πολιτισμό, αναφέρεται στην κοινωνική κατηγοριοποίηση σε ‘ανδρικό’ και ‘γυναικείο’”.

Sex, gender and society, 1972

“Βιολογικό” και “κοινωνικό” φύλο

Η διάκριση μεταξύ “βιολογικού” και “κοινωνικού” φύλου υπήρξε αρχικά μια πολύ σημαντική συνεισφορά των σπουδών φύλου, καθώς η επικέντρωση στο κοινωνικό φύλο αναδεικνύει ότι το φύλο, ως σύστημα καταπίεσης, αποτελεί αποτέλεσμα της κοινωνίας και της έμφυλης κοινωνικοποίησης.

Άλλα αυτή η διάκριση έχει το μειονέκτημα ότι αποδέχεται την ύπαρξη του ιεραρχικού δίπολου μέσω της βιολογίας, εισάγοντας της “φυσικότητα” της έμφυλης διαφοράς ως δύο διακριτά ανθρώπινα είδη, βάσει της πεποίθησης πως το κοινωνικό βασίζεται στο και έπεται του βιολογικού.

Πέρα από το “βιολογικό” και το “κοινωνικό”

- Τη δεκαετία του '80 και του '90 γαλλίδες φεμινίστριες θεωρητικές, όπως η Delphy, εμπνευσμένες από τις μεταμοντέρνες ιδέες αμφισβήτησαν τη χρησιμότητα της αναλυτικής κατηγορίας “κοινωνικό φύλο”.
- Η κεντρική ιδέα είναι ότι η διπολική διάκριση βιολογίας-κοινωνίας διαιώνίζει την ιδέα της ύπαρξης ενός βιολογικού φύλου το οποίο προϋπάρχει και αναπαράγει την έμφυλη ιεραρχική σχέση.
- Δεν υπάρχει κατ' ανάγκη αντιστοιχία μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου. Αντίθετα, το βιολογικό φύλο αποτελεί εξίσου κοινωνική κατασκευή.
- Είναι το κοινωνικό φύλο που προηγείται του βιολογικού και το βιολογικό φύλο είναι πάντα κοινωνικό, καθώς η βιολογία δεν συγκροτείται αποκομμένη από το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο.

Πέρα από το “βιολογικό” και το “κοινωνικό”

- Οι βιολογικές διαφορές από μόνες τους δεν έχουν κοινωνική σημασία και δεν οδηγούν σε διαφορετική θέση στην κοινωνική ιεραρχία αν δεν συγκροτηθούν πρώτα κοινωνικά (πχ χρώμα ματιών vs χρώμα δέρματος).
- Αλλά ακόμα και οι υπαρκτές ανατομικές και ορμονικές διαφορές δεν επαρκούν για να γίνει σαφής διαχωρισμός σε “δύο” φύλα.
- Πολλά από τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στη βιολογία αποτελούν στην πραγματικότητα αποτέλεσμα της κοινωνικοποίησης των υποκειμένων (πχ “επιθετικοί” άνδρες και “ευαίσθητες” γυναίκες), ενώ όσα συνιστούν βιολογικές διαφορές δεν είναι αναγκαίο να έχουν τις κοινωνικές συνδηλώσεις που γνωρίζουμε (πχ οι γυναίκες ως μητέρες).

Πέρα από το “βιολογικό” και το “κοινωνικό”

Η ίδια η επιστήμη της βιολογίας δεν είναι ανεπηρέαστη από το κοινωνικό πλαίσιο που δημιουργήθηκε και αναπαράγει τα κοινωνικά στερεότυπα για τα φύλα:

- Για τη διαδικασία της γονιμοποίησης το σπερματοζώαριο περιγράφεται ως “ενεργό” και το ωάριο ως “παθητικό”.
- Η μελέτη των ζώων επίσης αναπαράγει τα κοινωνικά στερεότυπα, παραμερίζοντας τις πολυάριθμες περιπτώσεις που δεν υπάρχουν έμφυλοι ρόλοι ή που δεν υπάρχει καν αρσενικό και θυληκό.

Πέρα από το “βιολογικό” και το “κοινωνικό”

Η επίκληση στη βιολογία δεν φυσικοποιεί μόνο το διπολικό χαρακτήρα το φύλου, αλλά φυσικοποιεί επίσης την ετεροσεξουαλικότητα. Έτσι οι ετεροσεξουαλικές σχέσεις θεωρούνται ως “φυσικές”, καθώς είναι αναγκαίες για την αναπαραγωγή. Ενώ η ομοφυλοφιλία θεωρείται παρεκκλίνουσα και αποτελεί, στο πλαίσιο της κυρίαρχης αντίληψης, αντικείμενο διερεύνησης ως προς την αιτιολογία της, η ετεροφυλοφιλία θεωρείται τόσο αυτονόητη πως δεν αποτελεί ποτέ αντικείμενο επιστημονικής διερεύνησης το πως σχηματίζεται η ετεροφυλοφιλική ταυτότητα (με εξαίρεση την ψυχανάλυση, αλλά και εκεί παρουσιάζεται σαν η φυσιολογική εξέλιξη των ανθρώπων). Έτσι, η “υποχρεωτική ετεροφυλοφιλία” επίσης συμβάλει στην αναπαραγωγή του δίπολου του φύλου, αλλά και τροφοδοτείται από αυτό.

Το “βιολογικό” είναι κοινωνικό

Αυτές οι ιδέες επεκτάθηκαν περαιτέρω από τον μεταμοντέρνο φεμινισμό και το τρίτο κύμα του φεμινισμού, που αποδόμησε τις ιεραρχικές αντιθέσεις άνδρας-γυναίκας, ανδρισμού-θυληκότητας κλπ.

Όπως έχει υποστηρίξει η Butler, το κοινωνικό φύλο δεν αποτελεί απλή πολιτισμική αντανάκλαση του βιολογικού, αλλά αντίθετα καθορίζει τις κοινωνικές πρακτικές διαμέσου των οποίων η διχοτομία του φύλου προβάλλει ως απορρέουσα από τη φύση: τόσο το λεγόμενο βιολογικό φύλο, όσο και το κοινωνικό φύλο συνιστούν πολιτισμικές κατηγορίες. Συνεπώς, η διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου είναι αυθαίρετη και αποκτά νόημα μόνο στη μεταξύ τους σχέση.

Πρόκειται για σημαντική καινοτομία στις σπουδές φύλου, καθώς η αποδέσμευση από αυτό το δισυστικό τρόπο σκέψης ανέδειξε τη ρευστότητα του φύλου και έκανε δυνατές πολλαπλές και ενδεχομενικές υποκειμενικές τοποθετήσεις, επιτρέποντας μεταβαλλόμενες υποκειμενικότητες και ταυτότητες φύλου.

Το “βιολογικό” είναι κοινωνικό

Από τις πιο κεντρικές συνεισφορές στη αποδόμηση του φύλου και της διάκρισης του σε βιολογικό και κοινωνικό είναι αυτή της Judith Butler, η οποία υποστηρίζει πως:

- Το βιολογικό φύλο δεν αποτελεί φυσική προϋπόθεση του κοινωνικού αλλά, αντίθετα, λογοθετική απόρροια του κοινωνικού
- Το κοινωνικό φύλο δεν δεσμεύεται από το βιολογικό και τις κοινωνικο-πολιτισμικές ερμηνείες των βιολογικών σωμάτων
- Οι κατηγορίες “γυναίκα” και “άνδρας” είναι εκ των υστέρων πολιτικές ερμηνείες εγγραφής πάνω σε βιολογικά σώματα, που παραπέμπει στην αιτιοκρατική διάζευξη βιολογικού-κοινωνικού

Το “βιολογικό” είναι κοινωνικό

Κομβική είναι η εισαγωγή της έννοιας της *επιτελεστικότητας* (*performativity*) στο έργο της Butler *Αναταραχή Φύλου*.

Η κεντρική ιδέα είναι ότι το φύλο δεν είναι δοσμένο, αλλά είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής του επιτέλεσης. Το φύλο δεν είναι παρά κινήσεις, συμπεριφορές, χειρονομίες, που μέσα από την επανάληψη παράγει μια έμφυλη ταυτότητα που, αν και περιορίζεται από τις κοινωνικο-πολιτισμικές κανονικότητες, επιτρέπει ταυτόχρονα νέες, εναλλακτικές σημασιοδοτήσεις του φύλου μέσω διαφορετικών επιτελέσεων. Έτσι γίνεται σαφές πως δεν υπάρχει τίποτα βιολογικό στο φύλο, αλλά πως δημιουργείται μέσα από την αλληλόδραση με άλλα (έμφυλα) υποκείμενα.

“Βιολογικό” φύλο και πολιτικές για την έμφυλη ισότητα

- Οι πολιτικές για την έμφυλη ισότητα, καθώς επικεντρώνονται στις “γυναίκες” ως μια ενιαία κατηγορία, βασίζονται στην αποδοχή του φυσικού της διχοτομίας του “βιολογικού φύλου”. Έτσι, ενώ βελτιώνουν τις συνθήκες διαβίωσης συγκεκριμένων γυναικών, αναπαράγουν τον αυτονόητο χαρακτήρα της διχοτομίας φύλου με επίκληση στο βιολογικό.
- Η αλλαγή στάσης απέναντι στην ομοφυλοφιλία και τις εναλλακτικές ταυτότητες φύλου αποτελούν ουσιαστικές ρωγμές στην πατριαρχία ή άσκηση ελέγχου διαμέσου της “φιλελευθεροποίησης”;
- Είναι κρίσιμη η διάκριση μεταξύ της *ανοχής της διαφορετικότητας* (που υπονοεί ότι υπάρχει κάτι “κανονικό” με το οποίο αντιπαρατίθεται) και της *αποδοχής της διαφορετικότητας* (που επιτρέπει να ξεδιπλωθούν οι ανθρώπινες ιδιότητες με όρους ισοτιμίας).

Φεμινισμός, γυναικείο και θηλυκότητα

Η αποδόμηση της απλουστευτικής διχοτομίας “γυναίκες”-“άνδρες” και “βιολογικό” και “κοινωνικό” φύλο οδηγεί στη προβληματοποίηση της έννοιας του φεμινισμού που, σε απλοϊκές προσεγγίσεις, ταυτίζεται λανθασμένα με τις γυναίκες και τη θηλυκότητα:

Ο όρος *φεμινισμός* αναφέρεται στα κινήματα υποστήριξης δικαιωμάτων των γυναικών, ιδίως με αναφορά στο κίνημα της δεκαετίας του '60. Πρόκειται για έναν όρο με συγκεκριμένα πολιτικά χαρακτηριστικά και στόχους: είναι μια κριτική θέση που βρίσκεται απέναντι στην καταπίεση που προκύπτει από την πατριαρχία και τον σεξισμό, και όχι απλά ένα γενικό ενδιαφέρον για τις “γυναίκες” ως κατηγορία.

Φεμινισμός, γυναικείο και θηλυκότητα

Εφόσον ο φεμινισμός διακρίνεται από την πολιτική του στόχευση ενάντια στο σύστημα εξουσίας της πατριαρχίας και όχι από την ταύτιση με τις γυναίκες, αυτό συνεπάγεται ότι *το να είσαι γυναίκα δεν εγγυάται καθόλου την ύπαρξη φεμινιστικής προσέγγισης*. Αντίθετα, μεγάλος αριθμός γυναικών σε θέση ισχύος προσχωρεί πλήρως στα πατριαρχικά πρότυπα, κάτι αναμενόμενο καθώς η πατριαρχία επιδρά και σαν σύστημα σκέψης που επηρεάζει όλους και όλες. Αντίστροφα, είναι δυνατόν να υπάρχουν άνδρες φεμινιστές (όπως υπάρχουν και λευκοί/ες αντιρατσίστριες), με τη διαφορά ότι βρίσκονται σε διαφορετική θέση στο σύστημα ιεράρχησης που θέτει η πατριαρχία.

Φεμινισμός, γυναικείο και θηλυκότητα

Όπως ο φεμινισμός δεν ταυτίζεται με το γυναικείο, έτσι και *το γυναικείο δεν ταυτίζεται με τη θηλυκότητα*. Είναι η διαδικασία της κοινωνικοποίησης που μας μαθαίνει πως να είμαστε “γυναίκες” ή “άνδρες”, με συγκεκριμένες συμπεριφορές να θεωρούνται “θηλυκές” (πχ γλυκύτητα, φροντίδα, μετριοπάθεια) και να ταυτίζονται με το γυναικείο. Ωστόσο, η “θηλυκότητα” αποτελεί μόνο μια συγκεκριμένη επιτέλεση του “γυναικείου”. Είναι προς όφελος της πατριαρχίας η σύγχυση του γυναικείου (που αναφέρεται περισσότερο στη “βιολογική” κατηγορία) με τη θηλυκότητα (που αποτελεί μια συγκεκριμένη επιτέλεση φύλου), καθώς έτσι φυσικοποιεί τη θηλυκότητα.

Φεμινισμός, γυναικείο και θηλυκότητα

Σε αντιστοιχία με την αποδόμηση της διάκρισης βιολογικό/κοινωνικό, ο φεμινισμός πρέπει επίσης να αποδομήσει τη διάκριση “αρσενικό”-“θηλυκό”. Ο λόγος είναι ότι αυτή η διχοτομία εισάγει ξανά μια ουσιοκρατική διάκριση που διακρίνει τους ανθρώπους όχι πια με βάση τη βιολογία τους, αλλά με βάση κοινωνικά (κατασκευασμένα) χαρακτηριστικά. Η ιδέα πως υπάρχει μια ενιαία “θηλυκότητα” που αντιπαρατίθεται με μια ενιαία “αρρενωπότητα” όχι μόνο δεν μπορεί να οδηγήσει στην ήττα της πατριαρχίας, αλλά αντίθετα αναπαράγει το ίδιο σύστημα σκέψης στο οποίο εναντιώνεται. Η φεμινιστική σκέψη και το φεμινιστικό κίνημα μπορούν να καταργήσουν την πατριαρχική εξουσία μόνο καταστρέφοντας τους όρους στους οποίους η πατριαρχία βασίζεται – δηλαδή τη διχοτομία του φύλου – και όχι επαναπροσδιορίζοντας τους όρους, που απλά οδηγεί σε μια εκσυγχρονισμένη εκδοχή της πατριαρχίας.

Φεμινισμός, γυναικείο και θηλυκότητα

Η φεμινίστριας ψυχαναλύτριας Julia Kristeva αρνείται να ορίζει την “θηλυκότητα” και προτιμά να την βλέπει ως μια θέση: Γι’ αυτή, η θηλυκότητα είναι “αυτό που περιθωριοποιείται από την πατριαρχική συμβολική τάξη”. Το τι ακριβώς αντιμετωπίζεται ως “θηλυκό” και περιθωριοποιείται ως τέτοιο είναι συνεχώς μεταβαλλόμενο.

Έχοντας αυτό υπόψη, η Kristeva υποστηρίζει πως ο φεμινιστικός αγώνας μπορεί να ιδωθεί ιστορικά και πολιτικά σε τρία επίπεδα: 1. Οι γυναίκες ζητούν ίση πρόσβαση στη συμβολική τάξη της πατριαρχίας (φιλελεύθερος φεμινισμός) 2. Οι γυναίκες αρνούνται τη συμβολική τάξη της πατριαρχίας (ριζοσπαστικός φεμινισμός) 3. Οι γυναίκες αρνούνται τη διχοτομία μεταξύ αρσενικού και θηλυκού (μεταδομιστικός φεμινισμός).

8 Μάρτη – Η Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας

Η ιστορία και η καθιέρωση της “Παγκόσμιας Ημέρας της Γυναίκας” συνδέεται στενά με το σοσιαλιστικό και εργατικό κίνημα:

- Γιορτάζεται για πρώτη φορά στις 28 Φεβρουαρίου 1909 στη Νέα Υόρκη με πρωτοβουλία του Σοσιαλιστικού Κόμματος των ΗΠΑ.
- Το 1910 προτείνεται από τη Διεθνή Διάσκεψη Σοσιαλιστριών Γυναικών να καθιερωθεί η 8η Μάρτη ως “μέρα της γυναίκας” σε ανάμνηση κινητοποίησης που έκαναν εργάτριες κλωστουφαντουργίας στη Νέα Υόρκη στις 8 Μαρτίου 1857.
- Γιορτάζεται πρώτη φορά σε διεθνές επίπεδο το 1911, με ταυτόχρονες διαδηλώσεις στην Αυστρία, τη Γερμανία, την Ελβετία και τη Δανία με βασικό αίτημα την απόδοση δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες και την κατάργηση των έμφυλων διακρίσεων στην εργασία.

8 Μάρτη – Η Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας

- Στις 8 Μαρτίου 1917 στην Πετρούπολη έγινε διαδήλωση γυναικών εργάτριων, με την οποία ξεκίνησε η επανάσταση του Φεβρουαρίου στη Ρωσία, που οδήγησε στην Οκτωβριανή Επανάσταση.
- Μετά την επικράτηση των Μπολσεβίκων, η 8η Μαρτίου καθιερώθηκε ως εθνική αργία στη Σοβιετική Ένωση με πρωτοβουλία του Λένιν και της Αλεξάντρα Κολλοντάι.
- Μέχρι την εποχή του 2ου φεμινιστικού κύματος, η “Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας” εορτάζονταν κυρίως στις χώρες του “υπαρκτού σοσιαλισμού”.
- Γίνεται ως πραγματικά παγκόσμια υπό την πίεση του φεμινιστικού κινήματος το 1975, όταν εορτάζεται από τον ΟΗΕ, και καθιερώνεται ως “Παγκόσμια Ημέρα” το 1977 από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ.

8 Μάρτη – Η Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας

Google Search

I'm Feeling Lucky

Google offered in: [Ελληνικά](#)

8 Μάρτη – Η Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας

“Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας”

ή

“International Women’s Day”?

8 Μάρτη – Η Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας

Εφαρμογή 1: Η μέρα της γυναίκας στα δελτία ειδήσεων της 8-3-2021

EPT - Πολλαπλός ο ρόλος της γυναίκας στην κοινωνία

https://www.youtube.com/watch?v=MmtH9xNE_QU

ANT1 - Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας: Αφιερωμένη φέτος σε γιατρούς και νοσηλεύτριες

<https://www.youtube.com/watch?v=rxFiul5zxcQ>

8 Μάρτη – Η Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας

Εφαρμογή 2: Ελληνικό φεμινιστικό πανκ για τη “μέρα της γυναίκας”

Hello Taiwan - αλεκζάντρα κολλοντάι

<https://hellotaiwan.bandcamp.com/track/--6>

Η έννοια του φύλου: Το φύλο ως πρωταρχική κοινωνική ταυτότητα και έμφυλα στερεότυπα

Η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας

Το φύλο αποτελεί μια μορφή κοινωνικής ταυτότητας.

Σύμφωνα με τον Jenkins, “η (κοινωνική) ταυτότητα είναι οι τρόποι σύμφωνα με τους οποίους τα άτομα και οι συλλογικότητες διακρίνονται από άλλα άτομα και συλλογικότητες στις κοινωνικές τους σχέσεις. Είναι η συστηματική θεμελίωση και νοηματοδότηση των σχέσεων ομοιότητας και διαφοράς μεταξύ ατόμων, μεταξύ συλλογικοτήτων και μεταξύ ατόμων και συλλογικοτήτων”.

Η έννοια της (κοινωνικής) ταυτότητας διακρίνεται από τέσσερα κύρια χαρακτηριστικά:

Η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας

1. Οι ταυτότητες, τόσο οι ατομικές όσο και οι συλλογικές, δεν προϋπάρχουν, αλλά κατασκευάζονται κοινωνικά (πχ το στάδιο του καθρέφτη του Lacan).
2. Οι ταυτότητες συγκροτούνται σε σχέση με τους Άλλους: Δεν μπορούμε να συγκροτήσουμε την ταυτότητα μας παρά μόνο από τη θέση του “Άλλου” και αντιπαραθετικά με τους “Άλλους”.
3. Οι ταυτότητες συγκροτούνται μέσω της διαφοράς και του αποκλεισμού: Η ταυτότητα δεν συγκροτείται τόσο μέσω των ενοποιητικών στοιχείων της, όσο σε σχέση με τη διαφορά της από άλλες ταυτότητες.
4. Το κάθε άτομο χαρακτηρίζεται από πολλαπλές και κατακερματισμένες ταυτότητες.

Η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας

Σε όσο πιο μικρή ηλικία διαμορφώνονται οι κοινωνικές ταυτότητες, τόσο μεγαλύτερη είναι η συγκροτητική τους δύναμη και τόσο πιο δύσκολο αμφισβητηθούν από τα άτομα. Έτσι, οι κοινωνικές ταυτότητες που διαμορφώνονται στη βρεφική και παιδική ηλικία είναι οι πιο ισχυρές.

Η πλέον ισχυρή κοινωνική ταυτότητα είναι το φύλο καθώς αποδίδεται με τη γέννηση. Αυτό κάνει το φύλο μια ιδιόζουσα κοινωνική ταυτότητα καθώς *δεν αποτελεί θέμα προσωπικού αυτοπροσδιορισμού, αλλά αποδίδεται πρωταρχικά και καθορίζει κάθε πτυχή της ζωής από τη στιγμή της γέννησης.*

Η έννοια του στερεότυπου

Η συγκρότηση κοινωνικών ταυτοτήτων συμβαδίζει με τη διαμόρφωση στερεοτύπων, καθώς αυτά αποτελούν προϋπόθεση μιας διχοτομικής διάκρισης ανάμεσα στην ομάδα που ανήκουμε και τους “Άλλους”.

Στερεότυπο είναι μια μονόπλευρη περιγραφή που προκύπτει από την αναγωγή όλων των διαφορών σε μια καρικατούρα.

Τα στερεότυπα προκύπτουν από τη διάκριση μεταξύ δύο ομάδων - “εμάς” και τους “Άλλους” - και βασίζονται στη διαφορά.

Η έννοια του στερεότυπου

Τα δυο βασικά γνωρίσματα των στερεοτύπων είναι:

1. Αρκετά χαρακτηριστικά συμπύσσονται σε ένα απλουστευμένο σχήμα που αναπαριστά την ουσία των ανθρώπων σύμφωνα με ένα μικρό αριθμό κριτηρίων (πχ χρώμα του δέρματος ή τα γεννητικά όργανα).
2. Το στερεότυπο διασπάται σε δύο μέρη, στις “καλές” και τις “κακές” πλευρές, όπου “εμείς” έχουμε πάντα θετικά χαρακτηριστικά και οι “Άλλοι” πάντα αρνητικά.

Τα στερεότυπα αγνοούν τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των “Άλλων”.

Επιπλέον, το στερεότυπο είναι δυνατό να εσωτερικευτεί και είτε να γίνει αποδεκτή η υποτέλεια που συνεπάγεται, είτε να νοηματοδοτηθεί θετικά (πχ μητρότητα).

Έμφυλα στερεότυπα

Ο σεξισμός αποτελεί ένα από τα πιο διαδεδομένα κοινωνικά στερεότυπα, όπως είναι εμφανές από το ότι αποδίδει στη “φύση” το κοινωνικά κατασκευασμένο φύλο, ταυτίζοντας βιολογικό και κοινωνικό φύλο.

Με τα στερεότυπα φύλου ορισμένα προτερήματα ή μειονεκτήματα και τύποι συμπεριφοράς αποδίδονται στα άτομα ανάλογα με το φύλο τους, αγνοώντας ή παραβλέποντας τις ατομικές τους διαφορές και ιδιαιτερότητες. Και αποδίδονται με βάση μια αξιολογικά φορτισμένη προϊδέαση για το φύλο, που κατά κανόνα υποτιμά και απαξιώνει τις γυναίκες.

Έμφυλα στερεότυπα

Εξέλιξη των στερεοτύπων φύλου:

Παραδοσιακά στερεότυπα φύλου (οι γυναίκες ως εκ φύσεως κατώτερα όντα που δεν μπορούν να έχουν πολιτικό λόγο - «γυναίκα τα πιάτα σου»)

Εκσυγχρονισμένα στερεότυπα φύλου (οι γυναίκες ως εκ φύσεως αδύναμα πλάσματα που θέλουν προστασία και πρέπει να γίνουν θετικές διακρίσεις, όπως οι ποσοστώσεις, για να αντιμετωπίσουν τη μειονεξία τους - «πρώτα οι κυρίες»)

Έμφυλα στερεότυπα

Τα έμφυλα στερεότυπα δεν λειτουργούν μόνο περιγραφικά, ως ένας τρόπος κατανόησης του κόσμου, αλλά λειτουργούνε και κανονιστικά. Δεν μας λένε μόνο *τι είναι* οι γυναίκες και *τι* οι άνδρες, αλλά μας λένε επίσης *πως πρέπει να είμαστε* ως γυναίκες ή ως άνδρες.

Αντίστοιχα, ως στερεότυπο, το φύλο αποτελεί επίσης σύστημα σχέσεων, καθώς δεν υπάρχει «γυναικείο» χωρίς «ανδρικό» και αντίστροφα, με τη διάκριση μεταξύ τους να είναι αντιθετική: γυναικείο είναι, εξ ορισμού, αυτό που δεν είναι ανδρικό.

Έμφυλα στερεότυπα

«Γυναίκα δεν γεννιέσαι,
αλλά γίνεσαι»

Simone de Beauvoir,
Το Δεύτερο Φύλο (1949)

Έμφυλα στερεότυπα

Οι ταυτότητες φύλου διαμορφώνονται στερεοτυπικά με βάση τα εξής:

Η **«ανδρική» ταυτότητα** δομείται με βάση χαρακτηριστικά όπως είναι η σωματική δύναμη και η προσωπική ελευθερία. Συνδέεται με τη δημόσια σφαίρα και τις θετικές επιστήμες. Διατηρεί το ρόλο του άνδρα-κουβαλητή στην οικογένεια. Επενδύει στην οικονομική εξασφάλιση και στην επαγγελματική πρόοδο, όσον αφορά την έννοια της επιτυχίας. Άλλα κεντρικά χαρακτηριστικά της ανδρικής ταυτότητας είναι η τόλμη, η αποφασιστικότητα, η ανεξαρτησία, και η δυσκολία έκφρασης συναισθημάτων και αδυναμιών.

Η **«γυναικεία» ταυτότητα** δομείται με βάση χαρακτηριστικά όπως η φροντίδα, η επιμέλεια, οι καλές επιδόσεις, η πειθαρχία και η ήπια συμπεριφορά. Συνδέεται με την ιδιωτική σφαίρα και τις θεωρητικές επιστήμες. Διατηρεί τον ρόλο της μητέρας-νοικοκυράς στην οικογένεια, ακόμα και όταν εργάζεται. Στοχεύει στην προσωπική ολοκλήρωση μέσω επιτυχημένων σχέσεων, ιδίως μέσω της απόκτησης οικογένειας και παιδιών, όσον αφορά την έννοια της επιτυχίας.

Η έννοια του φύλου: Έμφυλη κοινωνικοποίηση

Η έννοια της (πολιτικής) κοινωνικοποίησης

Όλες και όλοι γεννιόμαστε και μεγαλώνουμε στο πλαίσιο μίας κουλτούρας. Προϋπάρχοντα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, αντιλήψεις, πρακτικές, στερεότυπα αποτελούν το πλαίσιο στο οποίο εντασσόμαστε αμέσως μετά τη γέννηση μας.

Αλλά τα παιδιά δεν γεννιούνται σε μία ενιαία κουλτούρα, αλλά σε συγκεκριμένες συνθήκες όπου είναι σημαντική η θέση τους στα συστήματα ανισότητας καθώς και η υποκουλτούρα στην οποία εντάσσεται το κοντινό τους περιβάλλον, που τα κάνει να βιώνουν τις ίδιες κοινωνικοποιητικές εμπειρίες με διαφοροποιημένο τρόπο.

Αυτή η διαφοροποιημένη μεταβίβαση των τρόπων σκέψης και συμπεριφοράς γίνεται μέσω της διαδικασίας της (πολιτικής) κοινωνικοποίησης.

Η έννοια της (πολιτικής) κοινωνικοποίησης

Αρχικά η πολιτική επιστήμη αναφέρονταν στην πολιτική κοινωνικοποίηση ως τρόπο μεταβίβασης των προϋπάρχουσων προτύπων συμπεριφοράς, υποστηρίζοντας την αναπαραγωγή του status quo. Πχ, σύμφωνα με τον Hyman, που καθιέρωσε τον όρο πολιτική κοινωνικοποίηση:

“Πολιτική κοινωνικοποίηση είναι η εκμάθηση από το άτομο κοινωνικών προτύπων που αντιστοιχούν στην κοινωνική του θέση, όπως μεταβιβάζονται μέσω διαφόρων κοινωνικών φορέων.”

Η έννοια της (πολιτικής) κοινωνικοποίησης

Αυτή η προσέγγιση που έδινε έμφαση στην ανάγκη ύπαρξης “κανονικότητας” ξεπεράστηκε σύντομα υπό την πίεση των νέων κοινωνικών κινημάτων, περιλαμβανομένου του φεμινιστικού κινήματος. Πχ, το 1970 ο Greenberg υποστήριξε πως:

“Πολιτική κοινωνικοποίηση είναι η διαδικασία με την οποία το άτομο αποκτά στάσεις, πεποιθήσεις και αξίες σχετικά με το πολιτικό σύστημα του οποίου είναι μέλος, και σχετικά με το δικό του ρόλο ως πολίτη στο πλαίσιο του πολιτικού συστήματος”.

Η έννοια της (πολιτικής) κοινωνικοποίησης

1. Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης είναι περισσότερο αποτελεσματική στην παιδική και εφηβική ηλικία (αλλά δεν σταματάει με την ενηλικίωση).
2. Κύριοι φορείς της κοινωνικοποίησης είναι το σχολείο και η οικογένεια, που λειτουργούν σχεδόν πάντα στην κατεύθυνση της διατήρησης το status quo, με δευτερεύουσα την επίδραση των ΜΜΕ και των ομάδων των συνομηλίκων.
3. Η κοινωνικοποίηση δεν έχει μονόπλευρο χαρακτήρα και δεν αφορά απλή μετάδοση των υπαρχόντων προτύπων. Αντίθετα, διαφορετικά παιδιά επεξεργάζονται διαφορετικά τα ίδια κοινωνικοποιητικά μηνύματα, ανάλογα με τις προσωπικές τους εμπειρίες και τη θέση τους στα συστήματα καταπίεσης.

Έμφυλη κοινωνικοποίηση

Το φύλο είναι η πλέον πρωταρχική ταυτότητα που αποδίδεται στους ανθρώπους αμέσως μετά τη γέννηση τους: Διδάσκουμε ως κοινωνία, ως γονείς, ως σχολείο στα παιδιά να γίνουν αγόρια ή κορίτσια, να αποκτήσουν δηλαδή εκείνα τα χαρακτηριστικά που, ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία, θα θεωρήσουμε ότι έχουν λόγω του φύλου τους.

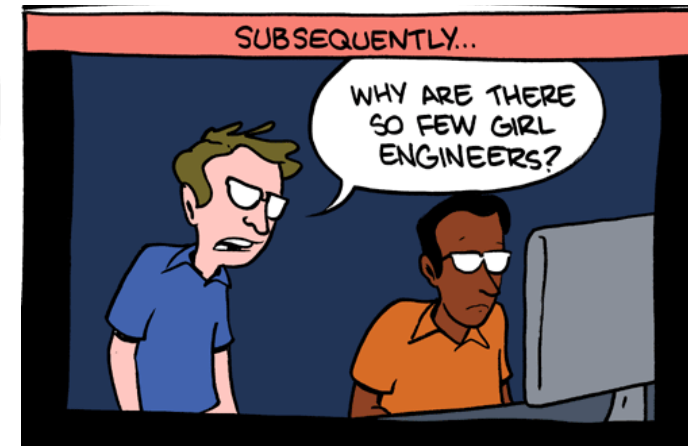
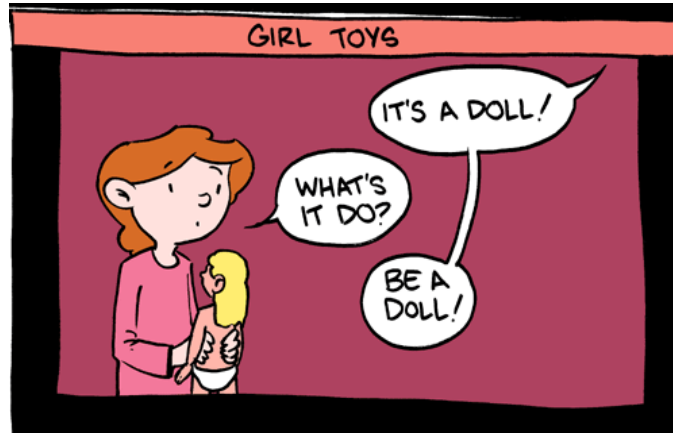
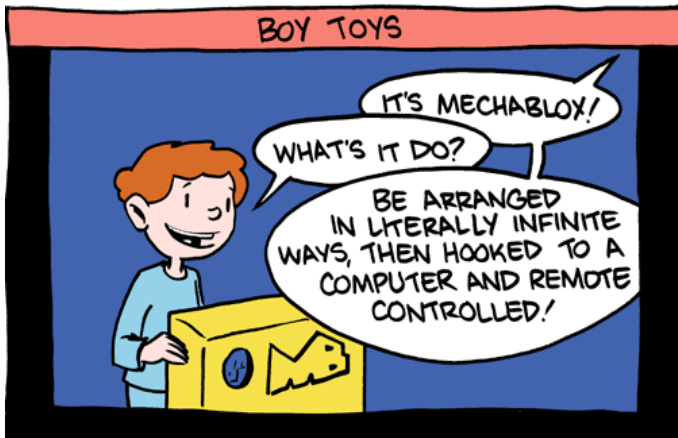
Αυτή η ιδέα έχει διερευνηθεί από την ψυχολογία δια μέσου της θεωρίας της Κοινωνικής Μάθησης (Social Learning Theory).

Έμφυλη κοινωνικοποίηση

Σύμφωνα με τη θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης οι διαφορές που παρατηρούμε στη συμπεριφορά των φύλων δεν θα πρέπει να αποδοθούν στην ανατομική τους κατασκευή, αλλά στη διαφορετική αγωγή.

Τα παιδιά μαθαίνουν τους μελλοντικούς ρόλους τους παρατηρώντας της συμπεριφορά των ενηλίκων. Αυτό γίνεται είτε με την άμεση παρατήρηση και μίμηση προτύπων συμπεριφοράς που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητα (πχ γυναίκες που στρώνουν το τραπέζι), είτε με τη μίμηση μέσω του παιχνιδιού και των φαντασιώσεων.

Έμφυλη κοινωνικοποίηση

Έμφυλη κοινωνικοποίηση

- Οικογένεια

Διαφορετικές αναμονές και κοινωνικοποιητικά μηνύματα ανάλογα με το φύλο του παιδιού (πχ παιχνίδια), που στη συνέχεια ερμηνεύονται ως απόδειξη της “έμφυλης διαφοράς”.

- Σχολείο

Η ιεραρχική δομή του σχολείου, οι πρακτικές των δασκάλων, τα εγχειρίδια και το πρόγραμμα των μαθημάτων (πχ πατριαρχικά στερεοτύπα για τη δομή της οικογένειας, αποσιώπηση της συνεισφοράς των γυναικών στην επιστήμη) αναπαράγουν τη διχотоμική διάκριση των φύλων.

- ΜΜΕ

- Ομάδες συνομηλίκων

Έμφυλη κοινωνικοποίηση

Αλλά το φύλο δεν λειτουργεί μονοσήμαντα. Υπάρχουν άλλες σημαντικές παράμετροι για την κατεύθυνση της έμφυλης κοινωνικοποίησης – η κοινωνική τάξη, η φυλή, αλλά και τα πολιτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά του κοινωνικού περιβάλλοντος.

Για τον ίδιο λόγο δεν υπάρχει μόνο μία γυναικεία ή μία ανδρική ταυτότητα, αλλά πολλές και διαφορετικές. Στην ίδια λογική έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια και μια βιβλιογραφία για τους “ανδρισμούς” και ο Connell έχει υποστηρίξει ότι υπάρχουν ηγεμονικοί, περιθωριακοί, συνεργικοί και υποτελείς ανδρισμοί, με τους ηγεμονικούς να αποτελούν το μέτρο σύγκρισης.

Έμφυλη κοινωνικοποίηση

Επιπλέον η διαφοροποιημένη κοινωνικοποίηση ανάλογα με το φύλο είναι ιστορικά καθορισμένη.

Αφενός, όπως αλλάζουν τα χαρακτηριστικά της πατριαρχίας, έτσι αλλάζει και η έμφυλη κοινωνικοποίηση. Αφετέρου, αυτή η έμφυλη κατανομή ρόλων είναι δυνητικά αναστρέψιμη ακριβώς επειδή είναι ιστορικά καθορισμένη: Καθώς στις σύγχρονες κοινωνίες η κατανομή έμφυλων ρόλων είναι λιγότερο άκαμπτη, η νέα γενιά έχει λιγότερο σεξιστικά πρότυπα ζωής, η ορατότητα του φεμινισμού και των λαάτκι προταγμάτων, αναμένεται να συμβάλουν στη μείωση των διαφορών μεταξύ φύλων – και το ερώτημα είναι αν αυτές οι μεταβολές θα είναι ουσιαστικές, ή επιφανειακές.

Έμφυλη κοινωνικοποίηση

Το ότι το φύλο κατασκευάζεται κοινωνικά, μέσω τις έμφυλης κοινωνικοποίησης, έχει τεκμηριωθεί και ερευνητικά. Πχ, η Αρκουμάνη αναφέρει το εξής πείραμα:

“Περπατήστε στο δρόμο κρατώντας ένα μωρό. Σταματήστε τους είκοσι πρώτους ανθρώπους που θα συναντήσετε και ζητήστε τους να κρατήσουν τον ‘Μάρκο’ και να σας περιγράψουν τη συμπεριφορά του. Επαναλάβετε τη διαδικασία ρωτώντας τους για τη ‘Μαίρη’. Το μωρό θα είναι ίδιο και στις δύο περιπτώσεις. Όποιο και να είναι το πραγματικό φύλο του μωρού, τον Μάρκο θα τον περιγράψουν ως ζωηρό, πονηρούλη, δυνατό, ενώ τη Μαίρη ως αξιαγάπητη, χαριτωμένη, υπέροχη, γλυκιά.”

Εφαρμογή: Φεμινιστική λογοτεχνία

Η Ούρσουλα λε Γκεν (Ursula le Guin) είναι η πιο σημαντική γυναίκα συγγραφέας επιστημονικής φαντασίας. Τα βιβλία της έχουν ανθρωπολογικό χαρακτήρα και βασίζονται σε νοητικά πειράματα που συχνά αναδεικνύουν κοινωνίες όπου το φύλο λειτουργεί με πολύ διαφορετικό τρόπο από αυτό που γνωρίζουμε. Πχ το “Αριστερό Χέρι του Σκότους” (1969) διαδραματίζεται σε ένα κόσμο όπου όλοι οι άνθρωποι είναι διεμφυλικοί και θεωρείται κλασικό στη φεμινιστική λογοτεχνία.

Το “Ζήτημα των Σέγκκριων” (1994) διαδραματίζεται σε ένα πλανήτη όπου η αναλογία ανδρών προς γυναικών είναι 1:16.

Διαθεματικότητα

Διαθεματικότητα (intersectionality)

Η διαθεματικότητα (*intersectionality*) είναι ιδιαίτερα προσφιλής στις σύγχρονες σπουδές φύλου, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ. Η κεντρική ιδέα είναι πως *τα βιώματα των γυναικών διαμορφώνονται από πολλαπλά και διασταυρούμενα συστήματα καταπίεσης, έτσι που η καταπίεση των γυναικών δεν μπορεί να γίνει κατανοητή μέσω της ανάλυσης του φύλου και μόνο.*

Αν και ο όρος “διαθεματικότητα” διατυπώθηκε και επεξεργάστηκε από την *Kimberle Crenshaw* σε δυο κείμενα της το 1989 και το 1991, οι κεντρικές ιδέες της έννοιας διαμορφώθηκαν σταδιακά κατά τη προηγούμενη 20ετία από *μαύρες φεμινίστριες στις ΗΠΑ* στο πλαίσιο κινηματικής δράσης, καθώς επισήμαναν ότι είναι προβληματικό ο σεξισμός και ο ρατσισμός να αντιμετωπίζονται ως δυο ανεξάρτητα συστήματα καταπίεσης.

Διαμόρφωση της διαθεματικότητας

Η διάσταση της φυλής είχε τεθεί ήδη από αφροαμερικανίδες φεμινίστριες κατά τον 19ο αιώνα. Κλασική θεωρείται η ομιλία της Sojourner Truth “Τα δικαιώματα των γυναικών” του 1851, όπου αμφισβητεί τη συνήθη πρόσληψη της γυναικείας καταπίεσης ως βίωμα λευκών, μεσοαστών γυναικών, βάζοντας μπροστά τη δική της εμπειρία ως μαύρη και σκλάβα:

“Κοιτάξτε το χέρι μου! Έχω οργώσει, κι έχω φυτέψει, κι έχω κουβαλήσει σ’ αποθήκες, και κανένας άνδρας δεν μπορούσε να με ξεπεράσει. Και δεν είμαι εγώ γυναίκα; Θα μπορούσα να δουλέψω όσο ένας άνδρας και να φάω όσο ένας άνδρας – όταν μπορώ να βρω φαγητό – και να αντέξω το μαστίγιο εξίσου καλά! Και δεν είμαι εγώ γυναίκα; Έχω γεννήσει δεκατρία παιδιά κι είδα τα περισσότερα να πωλούνται στη σκλαβιά, κι όταν φώναζα με τη θλίψη της μάνας, μόνο ο Χριστός με άκουσε! Και δεν είμαι εγώ γυναίκα;”

Διαμόρφωση της διαθεματικότητας

Αρκετές θεωρητικές του φύλου περιέγραψαν ως “πρωτο-διαθεματικότητα” τον πρώιμο μαύρο φεμινισμό του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου αιώνα, καθώς αμφισβήτησε τον σεξισμό και τον ρατσισμό ως συστήματα καταπίεσης που ενισχύουν το ένα το άλλο. Ωστόσο, οι πρώτες θεωρητικές επεξεργασίες έγιναν από το μαύρο φεμινισμό στο πλαίσιο του δεύτερου κύματος του φεμινισμού στις ΗΠΑ.

Σημαντικό είναι το κείμενο της Beal “*Διπλός κίνδυνος: Να είσαι μαύρη και γυναίκα*” (Double jeopardy: To be black and female) του 1970 που κυκλοφόρησε ως μέρος του “Μανιφέστου της Μαύρης Γυναίκας” που διανεμήθηκε από τη Συμμαχία Γυναικών του Τρίτου Κόσμου (Third World Women’s Alliance) – μια οργάνωση γυναικών στις ΗΠΑ με μέλη κυρίως αφροαμερικάνες και πορτορικάνες που στόχευε στην κατάργηση του καπιταλισμού, του ιμπεριαλισμού, του σεξισμού και του ρατσισμού.

Διπλός κίνδυνος (double jeopardy)

Η Beal υποστήριξε πως:

- Το θεμέλιο της καταπίεσης είναι το σύστημα του καπιταλισμού στον οποίο αποδίδει εξίσου τον ρατσισμό και τον σεξισμό.
- Οι μαύρες γυναίκες εκμεταλλεύονται ως “πλεονάζον εργατικό δυναμικό” και βρίσκονται αποκλεισμένες από τα ρατσιστικά και σοβινιστικά σωματεία.
- Ο αγώνας των μαύρων γυναικών για απελευθέρωση έχει αναλογίες με τα κινήματα των λευκών γυναικών, αλλά για να υπάρξει κοινή δράση οι λευκές φεμινίστριες πρέπει να δεχτούν πως η απελευθέρωση των γυναικών προϋποθέτει επίσης εναντίωση στον καπιταλισμό και τον ρατσισμό.
- Η πραγματική απελευθέρωση προϋποθέτει την εξάλειψη κάθε μορφής καταπίεσης.

Τριπλός κίνδυνος (triple jeopardy)

Δεδομένης της έμφασης που δίνει αυτή η προσέγγιση στον καπιταλισμό, η έννοια του “διπλού κινδύνου” μετατοπίστηκε σε αυτή του “τριπλού κινδύνου” προκειμένου να υπάρχει σαφής αναφορά στη φυλή, το φύλο, και την κοινωνική τάξη. Μάλιστα η ιδέα του “τριπλού κινδύνου” είχε τεθεί νωρίτερα εντός του Αμερικάνικου Κομμουνιστικού Κόμματος (πχ με άρθρο της Jones στο θεωρητικό περιοδικό του κόμματος το 1949), αλλά είχε μείνει περιθωριακή εντός των μαρξιστικών κομματικών σχηματισμών.

Αν και βρίσκεται κοντά στην ιδέα της διαθεματικότητας, η έννοια του “τριπλού κινδύνου” δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί διαθεματική επειδή οι παράμετροι του φύλου, της τάξης και της φυλής αντιμετωπίζονται απλά ως προσθετικές (που πηγάζουν εξίσου από τον καπιταλισμό). Ωστόσο, η πολλαπλή καταπίεση λειτουργεί διαφορετικά, καθώς δημιουργεί μια νέα εμπειρία καταπίεσης που είναι ποιοτικά διαφορετική.

Αλληλένδετα συστήματα καταπίεσης

Πιο κοντά στην ιδέα της διαθεματικότητας βρίσκεται η έννοια των “αλληλένδετων συστημάτων καταπίεσης” (interlocking systems of oppression) που προτάθηκε στη μπροσούρα “Μια μαύρη φεμινιστική ανακοίνωση” που κυκλοφόρησε το 1977 από την Κολεκτίβα του Ποταμού Κομπαχύ (Combahee River Collective) – μια συλλογικότητα με έδρα τη Βοστώνη που συμμετείχαν κυρίως μαύρες λεσβίες.

Αυτό το κείμενο πρόσθεσε τον σεξουαλικό προσανατολισμό ως πτυχή της καταπίεσης, αλλά η βασική του συνεισφορά βρίσκεται στο ότι εξέτασε το πως σχετίζονται μεταξύ τους τα διάφορα συστήματα καταπίεσης.

Αλληλένδετα συστήματα καταπίεσης

Σύμφωνα με την έννοια των “αλληλένδετων συστημάτων καταπίεσης”:

α. Τα κύρια συστήματα καταπίεσης δεν λειτουργούν αυτόνομα, αλλά είναι αλληλένδετα και είναι η σύνθεση των καταπιέσεων που δημιουργεί τη συνθήκη της ζωής μας

β. Οι διάφορες μορφές καταπίεσης δεν βιώνονται ως ξεχωριστές εμπειρίες, αλλά βιώνονται ταυτόχρονα

γ. Υπάρχει ανάγκη συνθετικής πάλης απέναντι στην ρατσιστική, έμφυλη, ταξική και ομοκανονική καταπίεση

δ. Δεν έχει μεγαλύτερη βαρύτητα κάποιο από αυτά τα συστήματα καταπίεσης ούτε μπορούν να αποδοθούν όλα σε κάτι άλλο (πχ τον καπιταλισμό), αλλά είναι όλα εξίσου σημαντικά.

Διαμόρφωση της διαθεματικότητας

Οι προσεγγίσεις περί διπλού και τριπλού κινδύνου ή για τα αλληλένδετα συστήματα καταπίεσης έμειναν σε επίπεδο κινήματος και δεν είχαν ενταχθεί στο πλαίσιο των σπουδών φύλου. Στα τέλη της δεκαετίας του '80 προτάθηκαν παρεμφερείς έννοιες με πιο ακαδημαϊκό περιεχόμενο, όπως ο “πολλαπλός κίνδυνος” (multiple jeopardy) της King και το “πλέγμα της κυριαρχίας” (matrix of domination) της Collins. Αλλά η ιδέα της διαθεματικότητας εντάσσεται πλήρως στο πλαίσιο των σπουδών φύλου στις αρχές τις δεκαετίας του '90, με το έργο της Crenshaw.

Η έννοια της διαθεματικότητας στο έργο της Crenshaw

Η μαύρη νομικός Kimberle Crenshaw εισήγαγε τον όρο διαθεματικότητα με δυο κλασικά της κείμενα:

1989 - *Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist policies*

1991 - *Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color*

Η έννοια της διαθεματικότητας στο έργο της Crenshaw

Η Crenshaw υποστήριξε ότι η (τότε) πρόσφατη νομοθεσία κατά των διακρίσεων σε υποστηρίζει μόνο ως μαύρη ή μόνο ως γυναίκα, αλλά όχι όταν οι δύο ιδιότητες συμπίπτουν: “Τα όρια των διακρίσεων βάσει φύλου και φυλής καθορίζονται από τις εμπειρίες των λευκών γυναικών και των μαύρων ανδρών αντίστοιχα”.

Με το πρώτο άρθρο εξέτασε την περίπτωση τριών δικών όπου προσέφυγαν στα δικαστήρια μαύρες γυναίκες που υποστήριξαν ότι αντιμετώπισαν διακρίσεις στην εργασία βάση της διπλής ιδιότητας τους ως μαύρες και ως γυναίκες. Το νομοθετικό πλαίσιο δεν κάλυπτε αυτή την περίπτωση, με αποτέλεσμα να χάσουν τις δίκες ή να μπορούν να δικαιωθούν μόνο μερικώς, που δείχνει τα όρια της νομοθεσίας κατά των διακρίσεων καθώς και των κοινωνικών κινημάτων όταν θέτουν μονοθεματικά αιτήματα.

Η έννοια της διαθεματικότητας στο έργο της Crenshaw

Για να εξηγήσει την έννοια της διαθεματικότητας, η Crenshaw χρησιμοποιεί μια μεταφορά για να εξηγήσει υποστηρίζει πως οι μαύρες γυναίκες μπορούν να βιώσουν διακρίσεις με πολλαπλούς τρόπους:

“Σκεφτείτε μια αναλογία με την κίνηση σε μια διασταύρωση (intersection), που κατευθύνεται προς και τις τέσσερις κατευθύνσεις της κυκλοφορίας. Οι διακρίσεις, όπως και η κίνηση σε μια διασταύρωση, μπορεί να ρέει προς μια κατεύθυνση και μπορεί να ρέει προς μια άλλη. Αν ένα ατύχημα συμβεί σε μια διασταύρωση, μπορεί να συμβεί από αυτοκίνητα που κινούνται από διάφορες κατευθύνσεις και, μερικές φορές, από όλες. Παρομοίως, αν μια μαύρη γυναίκα πάθει κακό επειδή βρίσκεται στη διασταύρωση, το πλήγμα μπορεί να προήλθε από τις έμφυλες διακρίσεις ή τις φυλετικές διακρίσεις [...] Αλλά δεν είναι πάντα εύκολο να ανασκευάσεις ένα ατύχημα: Μερικές φορές οι χαραξιάς στο δρόμο και τα τραύματα υποδηλώνουν ότι όλα προκλήθηκαν ταυτόχρονα, κάνοντας αδύνατο να διαπιστωθεί ποιο αυτοκίνητο ευθύνεται για τον τραυματισμό.”

Η έννοια της διαθεματικότητας στο έργο της Crenshaw

Η Crenshaw κάνει μια δεύτερη μεταφορά ώστε να εξηγήσει πως το μονοθεματικό θεσμικό πλαίσιο και οι μονοθεματικοί αγώνες υποστηρίζουν μόνο τα μέλη μιας καταπιεζόμενης ομάδας που βρίσκονται σε σχετικά προνομιακή θέση – πως πχ η νομοθεσία κατά των ρατσιστικών διακρίσεων βασίζεται σε και λειτουργεί προς όφελος των μαύρων ανδρών μεσαίας τάξης, και η νομοθεσία κατά των έμφυλων διακρίσεων βασίζεται σε και υποστηρίζει τις λευκές γυναίκες μεσαίας τάξης:

Η έννοια της διαθεματικότητας στο έργο της Crenshaw

“Φανταστείτε ένα υπόγειο που περιλαμβάνει όλους τους ανθρώπους που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση λόγω της φυλής τους, του φύλου τους, την κοινωνική τους τάξη, τις σεξουαλικές τους προτιμήσεις, την ηλικία τους, και/ή τη φυσική τους αρτιμέλεια. Αυτοί οι άνθρωποι βρίσκονται στοιβαγμένοι – με τα πόδια να πατάνε στους ώμους – έτσι που αυτοί που βρίσκονται στον πάτο να μειονεκτούν ως προς όλες τις παραμέτρους, και αυτοί που βρίσκονται στην κορυφή και τα κεφάλια τους αγγίζουν το ταβάνι να μειονεκτούν ως προς μία μόνο παράμετρο. Το ταβάνι του υπογείου είναι το πάτωμα του ισόγειου, στο οποίο ζουν οι άνθρωποι που δεν υφίστανται καμία διάκριση. Προσπαθώντας να διορθώσουν κάποιες από τις αδικίες της κυριαρχίας τους, οι άνθρωποι που βρίσκονται στο ισόγειο προσκαλούν από το υπόγειο μόνο τα άτομα που, αν δεν ήταν το ταβάνι να τα εμποδίσει, θα μπορούσαν να ανέβουν στο ισόγειο. Έτσι ανοίγουν μια καταπακτή που επιτρέπει στα άτομα που βρίσκονται ακριβώς από κάτω να σκαρφαλώσουν. Όμως αυτή η καταπακτή είναι γενικά προσβάσιμη μόνο στα άτομα που – λόγω του μονοθεματικού χαρακτήρα της επιβάρυνσης τους και την προνομιούχα θέση που έχουν σε σχέση με τα από κάτω τους άτομα – είναι σε θέση να ανέβουν. Αλλά τα άτομα που είναι πολλαπλά επιβαρυμένα παραμένουν στο υπόγειο.”

Η έννοια της διαθεματικότητας στο έργο της Crenshaw

Στο δεύτερο άρθρο η Crenshaw επεξεργάζεται θεωρητικά την έννοια και θέτει τρεις διαφορετικές πτυχές της διαθεματικότητας:

1. *Δομική διαθεματικότητα*, που αναφέρεται στο πως η θέση των έγχρωμων γυναικών στη διασταύρωση μεταξύ φυλής και φύλου κάνει τη βιωμένη εμπειρία τους ποιοτικά διαφορετική από αυτή των λευκών γυναικών.

2. *Πολιτική διαθεματικότητα*, που αναφέρεται στο πως ιστορικά ο φεμινισμός και οι αντιρατσιστικές πολιτικές στις ΗΠΑ έχουν λειτουργήσει παράλληλα για την περιθωριοποίηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μαύρες γυναίκες

3. *Αναπαραστασιακή διαθεματικότητα*, που αναφέρεται στην αναπαράσταση των μαύρων γυναικών στη μαζική κουλτούρα που διακατέχεται από ρατσιστικά και σεξιστικά στερεότυπα.

Η διαθεματικότητα σήμερα

Έχουν επισημανθεί τέσσερα πλεονεκτήματα της έννοιας της διαθεματικότητας:

1. *Συγχρονικότητα*: Οι καταπιέσεις βιώνονται ταυτόχρονα. Όπως έχει επισημάνει η Kathryn Russell, “ένα πραγματικό πρόσωπο δεν είναι γυναίκα τις Δευτέρες, μέλος της εργατικής τάξης τις Τρίτες, και γυναίκα αφρικανικής καταγωγής τις Τετάρτες.”
2. *Συνθετότητα*: Οι μονοθεματικές προσεγγίσεις της πραγματικότητας αδυνατούν να συλλάβουν το σύνθετο χαρακτήρα των κοινωνικών σχηματισμών.
3. *Μη αναγωγικότητα*: Η κοινωνική καταπίεση δεν ανάγεται σε μια παράμετρο, αλλά προκύπτει μέσω της αλληλεπίδρασης πολλαπλών παραμέτρων.
4. *Συμπεριληπτικότητα*: Αντιμετωπίζει τις ελιτίστικες, ετεροκανονικές, λευκές και αρτιμελείς αναπαραστάσεις μέρους της κυρίαρχης φεμινιστικής θεωρίας, κάνοντας ορατές θυληκότητες που έχουν αποκλειστεί.

Η διαθεματικότητα σήμερα

Το έργο της Crenshaw άσκησε καθοριστική επίδραση στις σπουδές φύλου και σήμερα αποτελεί μια από τις βασικές έννοιες του αντικειμένου (περισσότερο στις ΗΠΑ και λιγότερο στην Ευρώπη όπου είναι σημαντικότερη η επίδραση του μεταδομισμού).

Ωστόσο, είναι η ίδια η επιτυχία της διαθεματικότητας που οδήγησε στην αποτυχία της. Είναι ενδεικτικό το πόσο εύκολα τεκνοθετήθηκε από τις σπουδές φύλου, οι οποίες συνεχίζουν να κυριαρχούνται από λευκές γυναίκες, την ίδια στιγμή που οι μαύρες γυναίκες παραμένουν κοινωνικά περιθωριοποιημένες. Έχει επισημανθεί ότι πλέον η διαθεματικότητα έχει απομακρυνθεί πλήρως από τις κινηματικές ρίζες της και έχει μετατραπεί σε μια αποστειρωμένη ακαδημαϊκή έννοια.

Εφαρμογή: Φεμινιστική λογοτεχνία

Το *Woman on the Edge of Time* (Γυναίκα στο Τέλος του Χρόνου, 1976) της Marge Piercy είναι από τα πλέον κλασικά κείμενα της φεμινιστικής λογοτεχνίας. Σε αυτό βρίσκουμε ιδέες που έγιναν αποδεκτές από τις σπουδές φύλου πολύ αργότερα:

- Η κεντρική χαρακτήρας, η Κόννου, βρίσκεται στο επίκεντρο της διαθεματικότητας: Μαύρη γυναίκα, φτωχή, νοητικά στερημένη, που βρίσκεται έγκλειστη όταν προσπάθησε να προστατέψει την ανιψιά της από τον νταβατζή της, υπόκειται σε πολλαπλά συστήματα καταπίεσης.
- Η Κόννου επικοινωνεί με ανθρώπους από το μακρινό μέλλον που έχουν φτιάξει μια κοινοτιστική ουτοπία, όπου τα περισσότερα άτομα είναι ανδρόγυνα και είναι δυνατή κάθε επιτέλεση του φύλου και της σεξουαλικότητας.
- Στην ουτοπία που περιγράφει η Piercy, οι άνθρωποι μιλάνε μια εκδοχή των αγγλικών που είναι απαλλαγμένη από κάθε έμφυλο και σεξιστικό χαρακτηριστικό.

Απόσπασμα από το *Woman on the Edge of Time*

“Το Μαγδαλένα; Α, το πρόσωπο έρχεται. Το Μαγδαλένα είναι ασυνήθιστο. Το πρόσωπο δεν αλλάζει δουλειές αλλά διευθύνει μόνιμα αυτό το σπίτι των παιδιών. Είναι το κάλεσμα του. Μερικές φορές ένα χάρισμα εκφράζεται τόσο δυνατά, όπως η ανάγκη του Τζακράμπιτ να δημιουργεί χρώμα και μορφή, όπως η ανάγκη του Μαγδαλένα να δουλέψει με παιδιά, που διαμορφώνει τη ζωή. Ένα πρόσωπο δεν πρέπει να κάνει αυτό που το πρόσωπο δεν μπορεί να κάνει – μας έχεις ακούσει να το λέμε εκατοντάδες φορές· αλλά αντίστοιχα, ένα πρόσωπο πρέπει να κάνει αυτό που το πρόσωπο πρέπει να κάνει. [...] Το Μαγδαλένα δεν έχει οικογένεια. Το πρόσωπο το προτιμά έτσι. Το πρόσωπο είναι παρθένο και μοναχικό ανάμεσα στα ενήλικα”, είπε το Λουσιέντε καθώς το Μαγδαλένα κατέβηκε αργά προς εκείνα.

“Εννοείς είναι γεροντοκόρη;”

“Δεν ξέρω αυτό τον όρο. Το λες υποτιμητικά;”

“Ναι, είναι προσβολή. Μια γυναίκα που δεν μπορεί να αποκτήσει άνδρα.”

“Κόννου, δεν αποκτάμε το ένα το άλλο. Και σεβόμαστε τα πρόσωπα που δεν θέλουν να ζευγαρώσουν. Είναι ο τρόπος τους, ο τρόπος του Μαγδαλένα.”

“Magdalena? Ah, person is coming. Magdalena is unusual. Person does not switch jobs but is permanent head of this house of children. It is per calling. Sometimes a gift expresses itself so strongly, like Jackrabbit’s need to create color and form, like Magdalena’s need to work with children, that it shapes a life. Person must not do what person cannot do—you have heard us say this a hundred times; but likewise, person must do what person has to do. [...] Magdalena has no family. Person wants this instead. Person is chaste and solitary among adults,” Luciente said as Magdalena came slowly toward them.

“You mean an old maid?”

“I don’t know this term. You speak it with contempt?”

“Yeah, it’s an insult. A woman who can’t get a man.”

“Connie, we don’t get each other. And we respect people who don’t want to couple. It’s per way: the way for Magdalena.”

Τα τέσσερα κύματα του φεμινισμού

Πρώιμος φεμινισμός

Καθώς η πατριαρχία χαρακτηρίζει, σε διάφορες παραλλαγές, την πλειονότητα των ιστορικών κοινωνιών, μορφές πρώιμου φεμινισμού ή πρώτοφεμινισμού είχαν παρατηρηθεί και πριν τη νεοτερικότητα. Πχ:

- Η ποιήτρια Σαπφώ (630-570 π.Χ)
- Η φιλόσοφος Υπατεία (περ. 350/370-415 μ.Χ.)
- Η ποιήτρια Christine de Pisan (1364-1430)
- Ο ωφελμιστής φιλόσοφος Jeremy Bentham (1747-1832)
- Ο ωφελμιστής φιλόσοφος John Stuart Mill, που ένα από τα πρώτα σύγχρονα φεμινιστικά έργα, το βιβλίο “Για την υποτέλεια των γυναικών” (1861)

Πρώιμος φεμινισμός

Αλλά ο φεμινισμός ως θεωρία και πολιτικό κίνημα ξεκινάει στα μέσα του 19ου αιώνα. Η πρώτη χρήση του όρου *féminisme* έχει αποδοθεί στον σοσιαλιστή φιλόσοφο Φουριέ, το 1837, ενώ το λεξικό της Οξφόρδης προσδιορίζει την εισαγωγή στα αγγλικά του όρου *feminist* στο 1852 και *feminism* στο 1895.

Σήμερα διακρίνουμε την ιστορία του φεμινισμού σε *τέσσερα κύματα*. Ο όρος “φεμινιστικά κύματα” άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως από το 1968, μετά το άρθρο της Martha Lear “The Second Feminist Wave” στο περιοδικό *New York Times*.

Πρώτο κύμα (μέσα 19ου αιώνα – αρχές 20ου αιώνα)

Seneca Falls Convention, NY, 1848

Πρώτο κύμα (μέσα 19ου αιώνα – αρχές 20ου αιώνα)

Αφετηρία του πρώτου κύματος θεωρείται το *Συνέδριο στο Σένεκα Φολς* το 1848, από το οποίο προέκυψε η Διακήρυξη Δικαιωμάτων και Θέσεων, με κύρια συγγραφέα την Elizabeth Cady Stanton.

Η Διακήρυξη υποστηρίζει πως ο άνδρας δεν δίνει στη γυναίκα τα δικαιώματα του πολίτη, με πρώτο το δικαίωμα ψήφου, πως της αφαιρεί κάθε δικαίωμα στην ιδιοκτησία, πως είναι πρακτικά υπόδουλη στο σύζυγο της, πως μονοπωλεί τα πιο επικερδή επαγγέλματα και της δίνει πενιχρούς μισθούς, της έχει αρνηθεί την πρόσβαση στην εκπαίδευση, και την υποβαθμίζει στο πλαίσιο της οργανωμένης θρησκείας.

Το Συνέδριο άσκησε μεγάλη επιρροή και ακολούθησαν πολλά τα επόμενα έτη σε διάφορες πόλεις των ΗΠΑ.

Πρώτο κύμα (μέσα 19ου αιώνα – αρχές 20ου αιώνα)

Οι κύριοι στόχοι του πρώτου κύματος περιλαμβάνουν:

1. Πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση
2. Ίση αντιμετώπιση των γυναικών στην εργασία
3. Διατήρηση των νομικών δικαιωμάτων των γυναικών εντός του γάμου
4. Να δοθούν στις γυναίκες πλήρη δικαιώματα του πολίτη, με κυριότερο το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι.

Το πρώτο κύμα υποστηρίχτηκε κυρίως από λευκές γυναίκες μεσαίας τάξης, αν και σε κάποιες πτυχές του συμπορεύτηκε με το αίτημα της κατάργησης της δουλείας (πχ η παρέμβαση της Sojourner Truth το 1851).

Πρώτο κύμα (μέσα 19ου αιώνα – αρχές 20ου αιώνα)

Το πρώτο κύμα δεν ήταν ενιαίο στην πολιτική του. Στη Βρετανία, πχ, υπήρχαν δύο κύριες τάσεις: Η πρώτη εκπροσωπούσαν από την Εθνική Ένωση Γυναικείων Συλλόγων Χειραφέτησης (National Union of Women's Suffrage Societies), που ηγούνταν από την Millicent Fawcett.

Η Εθνική Ένωση Γυναικών είχε φιλελεύθερα χαρακτηριστικά και επεδίωκε τη γυναικεία χειραφέτηση μέσω ειρηνικών και νομικών μέσων, όπως με το να ασκεί πίεση στα νομοθετικά σώματα ή να υποστηρίζει την εκλογή βουλευτών που ήταν υπέρ της γυναικείας χειραφέτησης.

Πρώτο κύμα (μέσα 19ου αιώνα – αρχές 20ου αιώνα)

Η δεύτερη τάση εκπροσωπούνταν από την Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών (Women's Social and Political Union), με σημαντικότερη φυσιογνωμία την Emmeline Pankhurst. Αυτή η οργάνωση σύντομα στράφηκε σε μαχητικούς και συχνά παράνομους τρόπους δράσης, όπως μαζικές διαδηλώσεις, απεργίες πείνας, σπάσιμο τζαμιών, επιθέσεις σε αστυνομικούς, εμπρησμούς.

Πρώτο κύμα (μέσα 19ου αιώνα – αρχές 20ου αιώνα)

Τελικά δόθηκε δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στις γυναίκες (αρχικά με διάφορους περιορισμούς):

- Το 1893 στη Νέα Ζηλανδία
- Το 1902 στην Αυστραλία
- Το 1906 στη Φιλανδία
- Το 1917 στη Ρωσία
- Το 1918 στη Βρετανία
- Το 1920 στις ΗΠΑ

Η επίτευξη του κυριότερου στόχου του πρώτου φεμινιστικού κύματος συντέλεσε στην ατόνιση της φεμινιστικής δράσης για αρκετές δεκαετίες.

Δεύτερο κύμα (αρχές δεκαετίας '60 ως τέλη δεκαετίας '80)

Η κατάκτηση του δικαιώματος του πολίτη δεν έφερε την ουσιαστική ισότητα: Παρά τη νομική ισότητα, οι γυναίκες συνέχιζαν να υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις. Αυτός είναι ο λόγος που οδήγησε στο δεύτερο φεμινιστικό κύμα, που διαμορφώθηκε παράλληλα με μια σειρά από κινήματα αμφισβήτησης.

Δεύτερο κύμα (αρχές δεκαετίας '60 ως τέλη δεκαετίας '80)

Συχνά αναφέρεται ως αρχή του δεύτερου κύματος το βιβλίο της Betty Friendman *The Feminine Mystique* (Η Θηλυκή Γοητεία) του 1963. Βασική θέση της Friendman ήταν πως, σε αντίθεση με το κυρίαρχο στερεότυπο, οι γυναίκες δεν εκπληρώνουν τις προσδοκίες τους μέσω του γάμου και της μητρότητας, και έθεσε το σύνθημα “Το προσωπικό είναι πολιτικό”, που αποτέλεσε κεντρικό σλόγκαν του δεύτερου κύματος.

Συχνά το δεύτερο κύμα βρέθηκε σε αντιπαράθεση με στερεοτυπικές αναπαραστάσεις της θηλυκότητας, κάτι που γίνονταν αντιληπτό ως σύμβολο της γυναικείας καταπίεσης. Χαρακτηριστικές είναι οι διαδηλώσεις που έγιναν το 1968 εναντίον του διαγωνισμού “Μις Αμερική”, με τις φεμινίστριες να τοποθετούνται ενάντια στην αντικειμενοποίηση των γυναικών που προβάλλουν οι “διαγωνισμοί ομορφιάς”, ενώ μια φεμινιστική ομάδα έστησε παρωδιακά αντικαλλιστεία.

Δεύτερο κύμα (αρχές δεκαετίας '60 ως τέλη δεκαετίας '80)

Το δεύτερο κύμα περνάει από τα πολιτικά δικαιώματα στα κοινωνικά δικαιώματα, και επικεντρώνεται στην κοινωνική αναπαράσταση των γυναικών. Κάποιους από τους άμεσους στόχους του περιλαμβάνουν:

1. Ίση αμοιβή για ίση εργασία
2. Αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης και της έμφυλης βίας
3. Κατοχύρωση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του σώματος των γυναικών όσον αφορά την αναπαραγωγή (νομιμοποίηση εκτρώσεων, νομοθεσία που να προστατεύει τις εγκυμονούσες και τις μητέρες)
4. Ίση νομική αντιμετώπιση των γυναικών εντός του γάμου
5. Κατάργηση του σεξισμού που διέπει θεσμούς και κοινωνικές και πολιτισμικές πρακτικές.

Δεύτερο κύμα (αρχές δεκαετίας '60 ως τέλη δεκαετίας '80)

Το δεύτερο κύμα:

- Αντί να επικαλείται την ομοιότητα των φύλων βάσει της κοινής ανθρώπινης ιδιότητας, ήταν περισσότερο ένας φεμινισμός της διαφοράς, όπου δίνονταν θετικό πρόσημο σε “γυναικεία” χαρακτηριστικά όπως η ενσυναίσθηση, η φροντίδα, η αλληλεγγύη, η δημιουργικότητα.
- Απέκτησε, παράλληλα με την πολιτική του δράση, θεωρητικό χαρακτήρα, και οδήγησε σε ένα νέο επιστημονικό αντικείμενο, τις Σπουδές Φύλου, που έθεσαν καινοτόμες προσεγγίσεις, όπως η διάκριση βιολογικού και κοινωνικού φύλου.
- Κυριαρχήθηκε από σχετικά προνομιούχες γυναίκες - λευκές μεσαίας τάξης – αν και αναπτύχθηκε παράλληλα ο φεμινισμός των μαύρων γυναικών, ενώ συνομιλούσε και με άλλα κοινωνικά κινήματα.

Δεύτερο κύμα (αρχές δεκαετίας '60 ως τέλη δεκαετίας '80)

Το δεύτερο κύμα δεν ήταν ενιαίο, αλλά υπήρχαν τρεις κύριες τάσεις:

- Ο φιλελεύθερος φεμινισμός
- Ο ριζοσπαστικός φεμινισμός
- Ο σοσιαλιστικός φεμινισμός

Επιπλέον, υπήρχαν πτυχές του πήγαιναν πέρα από το αίτημα της κατοχύρωσης κοινωνικών δικαιωμάτων εντός του δεδομένου συστήματος. Υπήρχαν φεμινίστριες που έβαζαν το πρόταγμα ενός συνολικού κοινωνικού μετασχηματισμού, που θα καταργούσε όχι μόνο την πατριαρχία, αλλά και τον καπιταλισμό και κάθε άλλο σύστημα καταπίεσης, ή λογοτεχνικά έργα που παρουσίαζαν φεμινιστικές ουτοπίες, όπως στο Αριστερό Χέρι του Σκότους της Le Guin, ή στο Γυναίκα στο Τέλος του Χρόνου της Marge Piercy.

Δεύτερο κύμα (αρχές δεκαετίας '60 ως τέλη δεκαετίας '80)

1. Φιλελεύθερος φεμινισμός

Βασισμένος στις αρχές του πολιτικού φιλελευθερισμού, ο φιλελεύθερος φεμινισμός υποστήριζει πως οι αρχές της ελευθερίας και της ισότητας πρέπει να εφαρμόζονται και στις γυναίκες. Πρόκειται τον φεμινισμό που έχει ενσωματωθεί στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κρατών του Δυτικού κόσμου. Στόχοι του είναι:

- α. Αλλαγές στη νομοθεσία στη βάση διεκδίκησης ίσων δικαιωμάτων
- β. Πολιτικές θετικών διακρίσεων υπέρ των γυναικών
- γ. Ανάληψη ευθυνών και ρόλων που θεωρούνται “ανδρικοί” και από γυναίκες
- δ. Αλλαγές σε επίπεδο νοοτροπίας

Δεύτερο κύμα (αρχές δεκαετίας '60 ως τέλη δεκαετίας '80)

2. Ριζοσπαστικός φεμινισμός

- Υποστηρίζει ότι η ιεραρχική σχέση εξουσίας μεταξύ των φύλων απορρέει από το σύστημα της πατριαρχίας, το οποίο υφίσταται αυτοτελώς και παράλληλα με το ταξικό σύστημα παραγωγής.
- Επικεντρώνονται περισσότερο στην έμφυλη ανισότητα που εκφράζεται στη σφαίρα του ιδιωτικού χώρου: άσκηση σεξουαλικής βίας κατά των γυναικών, κακοποίηση εντός και εκτός της οικογένειας, πορνογραφία, τράφικινγκ.
- Βασίζεται κυρίως στη λογική της διαφοράς, κάτι που έγινε αντικείμενο κριτικής από τα επόμενα φεμινιστικά κύματα καθώς αναπαράγει τη διχοτομία του φύλου σε ένα είδος ουσιοκρατίας.

Δεύτερο κύμα (αρχές δεκαετίας '60 ως τέλη δεκαετίας '80)

3. Σοσιαλιστικός φεμινισμός

- Εμπνέεται από τον μαρξισμό και γεννήθηκε μέσα από τη “Νέα Αριστερά”.
- Ερμηνεύει τη θέση των γυναικών όχι μόνο βάσει του φύλου, αλλά επίσης βάσει της ταξικής και οικονομικής καταπίεσης των γυναικών.
- Επικεντρώνεται στη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, αλλά και στην οικονομική αξία οικιακής εργασίας, την οποία θεωρεί απλήρωτη εργασία που συνεισφέρει στην αναπαραγωγή του εργατικού δυναμικού.

Δεύτερο κύμα (αρχές δεκαετίας '60 ως τέλη δεκαετίας '80)

Το δεύτερο κύμα σταδιακά ατόνησε από τις αρχές τις δεκαετίας του '80 για τους εξής λόγους:

1. Σε κινηματικό επίπεδο επειδή ικανοποιήθηκαν μερικώς τα αιτήματα της ριζοσπαστικής του τάσης και σχεδόν πλήρως αυτά της φιλελεύθερης, έτσι που οι πιο ήπιες πτυχές του ενσωματώθηκαν στις κρατικές πολιτικές.
2. Σε θεωρητικό επίπεδο επειδή αντιμετώπισε κριτική για θεωρητικές αδυναμίες σε σχέση με την πρόσληψη του φύλου, που οδήγησαν στη διαμόρφωση του τρίτου κύματος.

Τρίτο κύμα (αρχές δεκαετίας '90 ως τέλη δεκαετίας '00)

Το τρίτο κύμα έχει ισχυρό θεωρητικό χαρακτήρα και εμπνεύστηκε από τη μεταδομιστική σκέψη. Οι θεωρητικές των σπουδών φύλου αποδόμησαν μια σειρά από κατασκευές, όπως την ιδέα περί “γυναικείας αδελφότητας”, τη διάκριση βιολογικού και κοινωνικού φύλου, την πρόσληψη του φύλου ως δίπολο, τους σεξουαλικούς ρόλους και την ετεροκανονικότητα. Επιπλέον, συμπεριέλαβε τα λοατκι αιτήματα.

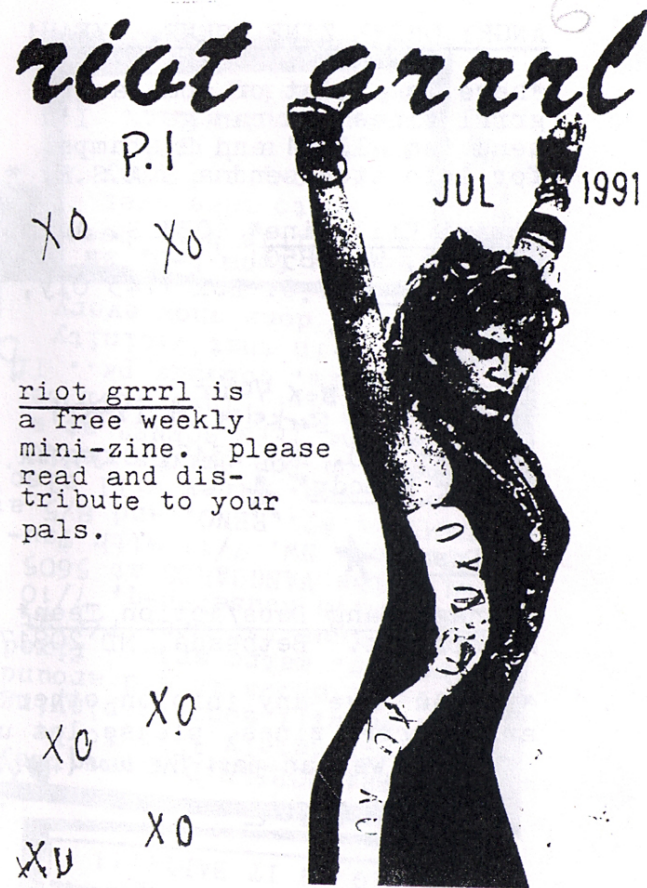
Τρίτο κύμα (αρχές δεκαετίας '90 ως τέλη δεκαετίας '00)

Ιδρύτριες του τρίτου κύματος μπορούν να θεωρηθούν η Judith Butler (αριστερά), ιδίως με το έργο της “Αναταραχή Φύλου” (1990) όπου αποδόμησε τη διχοτομία βιολογίας-κοινωνίας και εξήγησε πως το φύλο είναι θέμα επιτελεστικότητας, καθώς και το έργο της Kimberle Crenshaw (δεξιά) σχετικά με τη διαθεματικότητα, όπου έθεσε το ζήτημα των πολλαπλών καταπιέσεων.

Τρίτο κύμα (αρχές δεκαετίας '90 ως τέλη δεκαετίας '00)

Παράλληλα αναπτύχθηκε μια νέα μορφή φεμινιστικού ακτιβισμού με πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Σημαντική πτυχή ήταν το Riot Grrrl, ένα μουσικό και πολιτισμικό κίνημα που εμπνεύστηκε από την πανκ υποκουλτούρα. Στις αρχές τις δεκαετίας του '90 σχηματίστηκαν πολλές αμιγώς γυναικείες μπάντες (πχ Bikini Kill, Heavens to Betsy, Bratmobile) με φεμινιστικούς στίχους που αναφερόντουσαν στον βιασμό, στην πατριαρχία, τη σεξουαλικότητα, τη γυναικεία ενδυνάμωση, και εμπνέονταν από τις πρακτικές της πανκ κουλτούρας (αυτοργάνωση, diy, κατά της εμπορευματοποίησης).

Τρίτο κύμα (αρχές δεκαετίας '90 ως τέλη δεκαετίας '00)

Το Riot Girrrl ξεκίνησε ταυτόχρονα από πολλές πόλεις των ΗΠΑ και του Καναδά και διαδόθηκε πολύ γρήγορα μέσω των zines – αυτοσχέδια περιοδικά που έφτιαχνα οι ίδιες οι φεμινίστριες και διακινούνταν χέρι-χέρι ή με ταχυδρομείο. Παράλληλα, καθώς το τρίτο κύμα ήταν συνυφασμένο με ζητήματα σεξουαλικότητας και ταυτότητας φύλου, δημιουργήθηκε και το queercore.

THE NEW HOMOSEXUAL REVOLUTION

the homosexuals—the swinging homosexuals—have adopted a new battle cry, it would seem, and that is—

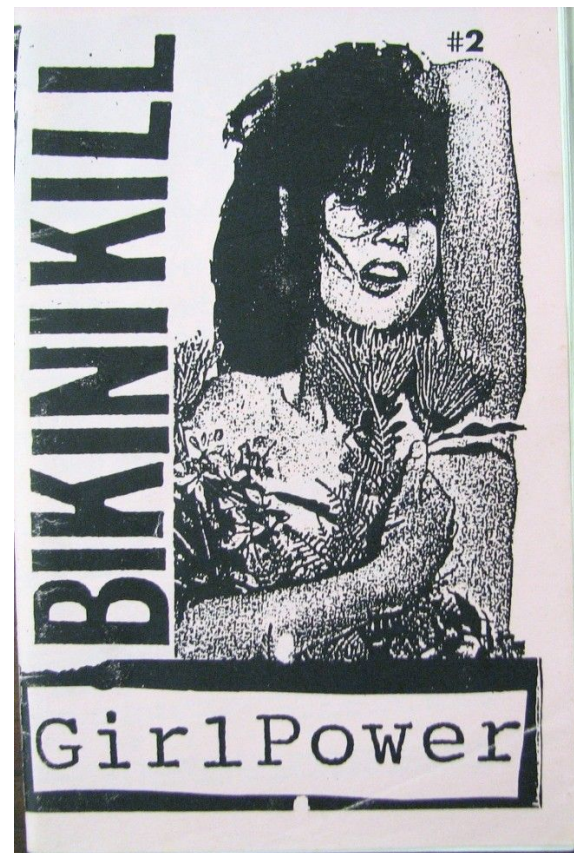
J.D.s

COVER: JENA VON BRUCKER by G.B. JONES

PO Box 1110
Adelaide St. Stn.
Toronto, Ontario
CANADA
M5C 2K5.

EDITORS
GIBBY JONES
AND
DAVE LEBRACE
(NO ONE'S EVER
SEEN THEM
WITHOUT THEIR
MAKE UP)

QUEERCORE feature with Rose, Toilet Slaves & more	4
SALES FROM THE PIT by Jim	11
CONTINUING STORY OF BUTCH	13
N.B.J.'s TOM-GIRLS	21
EVAN ASHTRAYS	28
PETER BERLIN: Interview by B.LaB	39
RECTUS/LINGUS: A gay look at L.A.'s sunk scene by Vaginal Davis	47
Wisted Roots: by Regi Mentle	48
J.D.s Homozine Scene	49
J.D.s PERSONNELS, LIKE	52
J.D.s Hate mail, mash notes, etc.	54

Τρίτο κύμα (αρχές δεκαετίας '90 ως τέλη δεκαετίας '00)

Το Riot Grrrl αντιμετώπισε κρίση λόγω της παράδοξης αποδοχής της από την κυρίαρχη κουλτούρα, αλλά παρόλα αυτά επιβίωσε και συνεχίζει να υπάρχει εντός του τέταρτου κύματος.

Όσον αφορά τις θεωρητικές πτυχές του τρίτου κύματος, ακολούθησε ακαδημαϊκό δρόμο, απομονώθηκε από τις πολιτικές και κινηματικές του ρίζες, και θεσμοποιήθηκε εντός του πανεπιστημίου και των σπουδών φύλου. Ενώ έθετε ριζοσπαστικές ιδέες όπως την πλήρη αποδόμηση των φύλων, την ίδια στιγμή οι περισσότερες γυναίκες συνεχίζονταν να καταπιέζονται ως γυναίκες και να βιώνουν καθημερινά διακρίσεις, ανασφάλεια, έμφυλη βία. Αυτό είναι που οδήγησε στο τέταρτο κύμα.

Τέταρτο κύμα (από αρχές δεκαετίας 2010)

Αν και γενικά θεωρείται παραδεκτό ότι υπάρχει ένα τέταρτο κύμα του φεμινισμού, υπάρχει μια σχετική ασάφεια για το τι ακριβώς το συνιστά. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως αφορά μια νέα γενιά φεμινιστ(ρι)ών, που ενώ εμπνέεται από τη θεωρία του τρίτου κύματος, δεν αρκείται στο ακαδημαϊκό του περιεχόμενο αλλά το επαναφέρει στο δημόσιο λόγο και στις κινηματικές του ρίζες.

Τέταρτο κύμα (από αρχές δεκαετίας 2010)

Κάποια κεντρικά του χαρακτηριστικά είναι:

- Επικεντρώνεται στα social media, με καμπάνιες ενάντια στην κουλτούρα του βιασμού ή το body shaming, με πολύ ενδεικτική περίπτωση το #MeToo.
- Η χρήση του διαδικτύου το έχει μετατρέψει αφενός ένα παγκόσμιο φαινόμενο, αφετέρου έχει συντελέσει στην ενσωμάτωση κάποιων από αυτές τις ιδέες στη μαζική κουλτούρα.
- Παραμένει ισχυρό σε πολιτισμικό επίπεδο, όπως πχ με την αναβίωση του Riot Grrrl (πχ Pussy Riot ή War on Women).
- Δεν έχει ανεξάρτητη παρουσία σε θεωρητικό επίπεδο στις σπουδές φύλου και συνεχίζει να βασίζεται στην προσέγγιση του τρίτου κύματος.

Κριτικές της προσέγγισης περί φεμινιστικών κυμάτων

Αν και αρκετά χρήσιμη για αναλυτικούς λόγους, η πρόσληψη του φεμινισμού σε κύματα τείνει να είναι απλουστευτική και έχει δεχτεί κριτική:

- Η αναφορά σε “κύματα” υποδηλώνει ότι υπάρχει ένα και συνεχές κίνημα, το οποίο επικεντρώνεται γύρω από κοινά φεμινιστικά προτάγματα που έχουν περιόδους ακμής και παρακμής. Ωστόσο, ποτέ δεν έπαψαν να υπάρχουν φεμινιστικά προτάγματα ανάμεσα στα κύματα.
- Παραγνωρίζει πως ο φεμινισμός είναι κατακερματισμένος σε πολλές τάσεις και συχνά δεν υπάρχει συμφωνία ούτε καν για την έννοια του φύλου, και μάλιστα το πρώτο “κύμα” δεν χρησιμοποιούσε καν τον όρο “φεμινισμός”.
- Είναι ένα δυτικοκεντρικό μοντέλο που αδυνατεί να περιγράψει την ιστορική διαδρομή των φεμινιστικών κινημάτων και πολιτικών πέρα από τις ΗΠΑ και την Δυτική Ευρώπη, όπου ο φεμινισμός εμφανίζεται σε διαφορετικούς χρόνους και με διαφορετικά χαρακτηριστικά.

Ιστορικό των φεμινιστικών διεκδικήσεων στην Ελλάδα

Ιστορικό των φεμινιστικών διεκδικήσεων στην Ελλάδα

Το ιστορικό του δικαιώματος του πολίτη στην Ελλάδα παρουσιάζει μια εντυπωσιακή ανισομέρεια:

- Η Ελλάδα ήταν από τα πρώτα ευρωπαϊκά κράτη που απέκτησαν κοινοβούλιο (1843) και Σύνταγμα (1844), όπως και από τα πρώτα που καθιέρωσε το γενικό δικαίωμα ψήφου για το σύνολο των αρρένων πολιτών, πρώτα με το επαναστατικό Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1821 και τελικά με το Σύνταγμα του 1864.
- Αλλά είναι ένα από τα τελευταία ευρωπαϊκά κράτη που απέδωσε γενικό δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στις γυναίκες, που κατοχυρώθηκε νομικά το 1952. Είναι μάλιστα εντυπωσιακό ότι η καθολική ανδρική ψήφος του Συντάγματος του 1864 έγινε χωρίς καν να υπάρχει ρητή διάταξη που να αποκλείει τις γυναίκες, καθώς αυτό θεωρήθηκε αυτονόητο.

Ιστορικό των φεμινιστικών διεκδικήσεων στην Ελλάδα

Τα πολιτικά δικαιώματα δεν ταυτίζονται με τα εκλογικά δικαιώματα.

Πολιτικά δικαιώματα είναι εκείνα που διασφαλίζουν τη συμμετοχή των πολιτών στα όργανα και τις λειτουργίες της πολιτείας καθώς και στις τρεις εξουσίες του κράτους (νομοθετική, εκτελεστική, δικαστική). Δηλαδή, εκτός από το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, τα πολιτικά δικαιώματα περιλαμβάνουν το να μπορεί να διορίζεται κανείς/μια σε δημόσιες θέσεις, να έχει πρόσβαση στην κρατική διοίκηση, να μπορεί να εκλεγεί στο δικαστικό σώμα κλπ.

Παρόλα αυτά, στην πράξη ο όρος “εκλογικό δικαίωμα” τείνει να υποκαθιστά τον όρο “πολιτικά δικαιώματα”, και ήταν τα εκλογικά δικαιώματα που έδωσε αρχικά έμφαση το φεμινιστικό κίνημα.

Από τη γυναικεία αφάνεια στη φεμινιστική αμφισβήτηση

Αντίθετα με τις ΗΠΑ και της χώρες της Δυτικής Ευρώπης, το ζήτημα της γυναικείας ψήφου έμεινε στην αφάνεια μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα.

Τόσο το 1821, όσο και το 1864, η επιλογή του αποκλεισμού των γυναικών από την πολιτική σφαίρα θεωρήθηκε αυτονόητη και δεν αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης, ενώ οι λίγες γυναίκες που ξεπέρασαν των ιδιωτικό τους ρόλο έγιναν αποδεκτές ως σπάνιες εξαιρέσεις. Η σχέση των γυναικών με την πολιτική αντιμετωπιζόταν δια μέσου του ρόλου τους ως σύζυγοι και μητέρες, με την ανατροφή των μελλοντικών πολιτών να θεωρείται ότι συνιστά τη μεγαλύτερη προσφορά των ελληνίδων προς την πολιτεία, κάτι που αποδέχονταν ακόμα και γυναίκες με παρέμβαση στο δημόσιο χώρο.

Από τη γυναικεία αφάνεια στη φεμινιστική αμφισβήτηση

Από την εμφάνιση του αιτήματος της γυναικείας ψήφου μέχρι την καθιέρωση του το 1952, προβλήθηκαν διάφορα αντεπιχειρήματα από πλευράς του ανδροκρατούμενου πολιτικού συστήματος:

1. Ανορθολογικός σεξισμός του χειρίστου είδους (πχ ότι οι γυναίκες είναι ανισόρροπες κατά τη διάρκεια της περιόδου και δεν μπορούν να κρίνουν).
2. Ότι η πολιτική χειραφέτηση των γυναικών θα οδηγούσε στην κατάργηση του διαχωρισμού των ρόλων και των δραστηριοτήτων ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, έτσι που υποστηρίχθηκε πως η γυναίκα που θα αποκτήσει ψήφο θα παραμελήσει τον κύριο προορισμό της, τη μητρότητα.
3. Ότι η χρήση των εκλογικών δικαιωμάτων από τις γυναίκες θα άνοιγε το δρόμο για τη χειραφέτηση τους σε άλλους τομείς, που φαίνονταν με συγκαλυμμένα επιχειρήματα, όπως ότι οι Ελληνίδες δεν έχουν την κατάλληλη μόρφωση ή ανησυχίες για τον τρόπο που θα επιδράσει στα εκλογικά αποτελέσματα.

Από τη γυναικεία αφάνεια στη φεμινιστική αμφισβήτηση

Ο προπολεμικός και ο μεσοπολεμικός φεμινισμός στην Ελλάδα δεν είχε φτάσει ακόμα στην αμφισβήτηση της διάκρισης της κοινωνίας σε δύο φύλα, ούτε στην κριτική των παραδοσιακών τους ρόλων. Αυτό φαίνεται, πχ, στο εξής κείμενο της Αύρας Θεοδωροπούλου (1928):

“Ζητούμε λοιπόν την ψήφο 1. Γιατί είμαστε κι εμείς όπως και οι άνδρες μέλη μιας δημοκρατίας που πρέπει να στηρίζεται στην ελεύθερη θέληση όλων των πολιτών, ανδρών και γυναικών 2. Γιατί η ψήφος είναι το ισχυρότερο μέσο με το οποίο μπορούμε να υποστηρίξουμε τα ιδιαίτερα μας συμφέροντα ως γυναίκες 3. Γιατί όλοι οι νόμοι που αφορούν το παιδί ρυθμίζονται ως τώρα σύμφωνα με την αντρική αντίληψη και η πολιτεία δεν έχει παρά να κερδίσει αν ακουστεί και η γνώμη της γυναίκας που είναι φυσικό να νοιώθει περισσότερο από τον άντρα τις ανάγκες του παιδιού 4. Γιατί όλα τα οικονομικά ζητήματα που αποφασίζονται στη Βουλή συνδέονται στενότατα με την οικιακή οικονομία και την ευημερία της οικογένειας και η συμβολή της γυναίκας στη λύση αυτών των ζητημάτων θα ήταν πολύτιμη εξ αιτίας της πείρας που έχει ως νοικοκυρά 5. Γιατί με τα πολιτικά δικαιώματα θ’ αποκτήσει η γυναίκα την αντίληψη της κοινωνικής της ευθύνης που θα την εξυψώσει ηθικά και θα πλατύνει τον πνευματικό της ορίζοντα, και μια τέτοια εξύψωση της γυναίκας θα ανυψώσει σίγουρα ολόκληρο το επίπεδο της κοινωνίας.”

Ο φεμινισμός της Εφημερίς των Κυριών (1887-1917)

Αφετηρία του φεμινισμού στην Ελλάδα μπορεί να χαρακτηριστεί η έκδοση της *Εφημερίς των Κυριών*, ένα εβδομαδιαίο περιοδικό που ξεκίνησε να εκδίδεται το 1887 με εκδότρια τη δασκάλα και δημοσιογράφο *Καλλιρόη Παρρέν* (δεξιά). Αρχικά, αν και αγωνίζονταν για τη χειραφέτηση των γυναικών στην εκπαίδευση και την εργασία, ήταν ιδιαίτερα μετριοπαθής στο ζήτημα της γυναικείας ψήφου, αλλά στη συνέχεια άρχισε να αγωνίζεται υπέρ της απόδοσης ψήφου στις γυναίκες στις δημοτικές εκλογές.

Ο φεμινισμός της Εφημερίς των Κυριών (1887-1917)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλάβωμεν τὴν ἐθνικὴν κατάπτωσιν. — Αἱ ἑπτόντες γυναῖκες —
Κα Διαλαρούα. (ὑπὸ κ. Μαρίας δὲ Γαρδίλλ). — Καλλιεργήτατε τὴν
πρὸς τὴν φύσιν ἀγάπην. (ὑπὸ κ. Εὐφρόνης Λαχανῶ) Μίθωνα, ἐτοχὴ
τοῦ συρμού. — Αἱ μικραὶ ἀρεταὶ-ἡ προσήγεια (ὑπὸ κ. Ζαχαρίουλας Λα-
μνῆ) Γυναικεῖος κόσμος. — Πυρρόλητες δασῶν συνίπεια τῆς βαρβάρου

νεστέραις ἐποχαῖς προτύπου ἀρχῶν ἀκεραίων καὶ αἰσθημάτων
εὐγενῶν καὶ ἐνθουσιωδῶν.

Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἀδικησόμεν ἡμεῖς οἱ μορτωταὶ τῆς
παιδικῆς ἡλικίας καὶ συνεπῶς τῆς ἀνθρωπότητος, αἱ ἠθικῶς
ὑπεύθυνοι ἀπάναντι τῆς ἠθικῆς ταύτης τῆς ἡμετέρας κοινω-

Τα φεμινιστικά αιτήματα είναι μετριοπαθή και υπάρχει απόλυτη αποδοχή της υπάρχουσας κατανομής των ἔμφυλων ρόλων, με τα αιτήματα που διεκδικούνται να εναρμονίζονται στους καθιερωμένους ρόλους των γυναικών. Η πολιτική ισότητα ανδρῶν και γυναικῶν αντιμετωπιζόνταν ως ἓνα ζήτημα μελλοντικό και πίστευαν ὅτι η πολιτική τους χειραφέτηση δε θα μπορούσε παρά να ἔπεται της κατοχύρωσης των αστικῶν τους δικαιωμάτων, ὅπως μέσω της πρόσβασης στην ανώτερη εκπαίδευση.

Το μεσοπολεμικό φεμινιστικό κίνημα για την ψήφο (1920-1936)

Τα δεδομένα άλλαξαν μετά την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα και το αίτημα για τη γυναικεία ψήφο τέθηκε στο επίκεντρο του φεμινιστικού κινήματος. Το 1920 θεωρείται ορόσημο, καθώς τότε συστάθηκε ο *Σύνδεσμος Υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας*, που σηματοδοτεί το τέλος της πρώτης περιόδου της γυναικείας αμφισβήτησης, όπου το βασικό αίτημα ήταν το δικαίωμα στη μόρφωση και την εργασία, και το πέρασμα στη δεύτερη περίοδο όπου κεντρική διεκδίκηση γίνεται η κατάκτηση πλήρων πολιτικών δικαιωμάτων. Σ' αυτό συντέλεσε:

- α. Η μαζική είσοδος γυναικών στην εργασία και η γενίκευση της εκπαίδευσης
- β. Η αθρόα πολιτογράφηση ως Ελλήνων με πλήρη πολιτικά δικαιώματα ακόμα και αλλοεθνών πληθυσμών των νέων εδαφών
- γ. Η απόδοση του δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες πολλών ευρωπαϊκών κρατών.

Το μεσοπολεμικό φεμινιστικό κίνημα για την ψήφο (1920-1936)

Τα κύρια επιχειρήματα που προέβαλλαν οι φεμινίστριες του μεσοπολέμου εμπνέονταν από τις φιλελεύθερες ιδέες του πρώτου κύματος του φεμινισμού και μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

1. Η στέρηση των γυναικών από τα πολιτικά τους δικαιώματα συνιστά μια κοινωνική αδικία απέναντι σε μια μεγάλη κατηγορία πολιτών
2. Είναι ζήτημα εκπλήρωσης των φιλελεύθερων επιταγών για τη δημοκρατία που έμεναν ανεκπλήρωτες όσο δεν λάμβαναν υπόψη το μισό πληθυσμό
3. Οι γυναίκες θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να υπερασπίζονται τα οικονομικά και κοινωνικά τους συμφέροντα στο πολιτικό επίπεδο
4. Οι γυναίκες είχαν να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο μέσω της πολιτικής τους δράσης.

Το μεσοπολεμικό φεμινιστικό κίνημα για την ψήφο (1920-1936)

Ο φεμινισμός της Ελλάδας του μεσοπολέμου δεν είναι ενιαίος αλλά υπήρχαν τάσεις:

- Ο *Σύνδεσμος Υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκος* εμπνέονταν από τις φιλελεύθερες αξίες της ισότητας, της δικαιοσύνης και της ελευθερίας, αν και είχε παράλληλα κάποια ριζοσπαστικά και σοσιαλιστικά χαρακτηριστικά.
- Ο *Σοσιαλιστικός Όμιλος Γυναικών*, που ιδρύθηκε το 1919, εξέφραζε τον σοσιαλιστικό φεμινισμό και τα αιτήματα του περιλάμβαναν όχι μόνο την ψήφο ή τα εργασιακά δικαιώματα, αλλά και κοινωνικά δικαιώματα των γυναικών.
- Ο *κομμουνιστικός φεμινισμός* εκφράζονταν κυρίως μέσω του Κομμουνιστικού Κόμματος, επικεντρώνονταν σε θέματα εργασίας και ανήγαγε την έμφυλη καταπίεση στην ταξική καταπίεση.
- Δραστήρια παρέμενε η *Καλλιρόη Παρρέν* που, ως διευθύντρια του Λυκείου των Ελληνίδων, εξέφραζε τη συντηρητική τάση του φεμινισμού και επικροτούταν από το πολιτικό κατεστημένο ως η εκπρόσωπος του “καλώς εννοούμενου φεμινισμού”.

Το μεσοπολεμικό φεμινιστικό κίνημα για την ψήφο (1920-1936)

Το δικαίωμα της γυναικείας ψήφου αποτέλεσε κεντρικό αίτημα όλων των φεμινιστικών τάσεων.

- Τέθηκε για πρώτη φορά στο κοινοβούλιο το 1921, καθώς ο Γούναρης κατέθεσε πρόταση για την κατάργηση της διάκρισης ανάλογα με το φύλο ως προς το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, η οποία απορρίφθηκε.
- Το 1924 έγινε μαζική συγκέντρωση υπογραφών από τον Σύνδεσμο Υπέρ των Δικαιωμάτων της Γυναίκας και υποβλήθηκε υπομνήμα στη Βουλή, που αρχικά έγινε δεκτό από την κυβέρνηση με σχετική τροπολογία, η οποία όμως στη συνέχεια αποσύρθηκε.
- Το 1925 υποβλήθηκε νέα τροπολογία στη Βουλή από γυναικείες οργανώσεις, την οποία υπέγραφαν εβδομήντα βουλευτές, αλλά το ίδιο βράδυ που επρόκειτο να συζητηθεί επιβλήθηκε η δικτατορία του Πάγκαλου (1925-26).
- Το 1927, μετά την πτώση της δικτατορίας, η Συνταγματική Αναθεώρηση έθεσε ερμηνευτική δήλωση “επί του άρθρου 6” που αναφέρεται πως η λέξη πολίτης έχει την έννοια του έχοντος “ελληνικήν ιθαγείαν, αδιακρίτως φύλου και ηλικίας. Πολιτικά δικαιώματα εις τας γυναίκας δύναται να απονεμηθώσι δια νόμου.”

Το μεσοπολεμικό φεμινιστικό κίνημα για την ψήφο (1920-1936)

Παρά τη Συνταγματική πρόβλεψη, σχετικός νόμος δεν ψηφίστηκε άμεσα. Τελικά αυτό έγινε με προεδρικό διάταγμα το 1930, το οποίο αναγνώρισε για πρώτη φορά το δικαίωμα του εκλέγειν των γυναικών, αλλά ήταν ένα μερικό δικαίωμα, που δεν περιλάμβανε το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, αφορούσε μόνο τις δημοτικές εκλογές και όχι τις βουλευτικές, και αποδόθηκε μόνο στις εγγράμματες γυναίκες άνω των 30 ετών.

Οι φεμινιστικές οργανώσεις προσπάθησαν τα επόμενα χρόνια αφενός να ενθαρρύνουν τις γυναίκες να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους, αφετέρου να διευρύνουν αυτό το υποτυπώδες δικαίωμα ψήφου καθώς και να κερδίσουν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, χωρίς καμία επιτυχία. Ενδεικτικό είναι πως στις δημοτικές εκλογές του 1934 τη χρήση του δικαιώματος ψήφου έκαναν μόλις 11.000 γυναίκες. Το τελικό χτύπημα δόθηκε από τη δικτατορία του Μεταξά που έθεσε τις περισσότερες φεμινιστικές οργανώσεις εκτός νόμου.

Από τη δικτατορία στον Εμφύλιο (1936-1949)

Κατά την περίοδο του πολέμου, της κατοχής και της εθνικής αντίστασης, η συμμετοχή των γυναικών στην αντίσταση δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες για τη συμμετοχή τους στις εκλογικές διαδικασίες. Το ΕΑΜ προώθησε την εκλογή γυναικών στελεχών του, και στις εκλογικές διαδικασίες του 1944 για τη συγκρότηση του Εθνικού Συμβουλίου της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης συμμετείχαν και οι γυναίκες για την ανάδειξη της Βουλής του Βουνού και εκλέχθηκαν 5 γυναίκες εθνοσύμβουλοι (σε σύνολο 184 εκλεγμένων).

Μετά την απελευθέρωση εμφανίστηκε ένα μαζικό διεκδικητικό κίνημα γυναικών, στο οποίο όμως έδωσε σύντομα τέλος η έναρξη του Εμφυλίου Πολέμου: Οι οργανώσεις που πρόσκεινται στην αριστερά κηρύχθηκαν παράνομες, και επιβίωσαν μόνο οι ελάχιστες συντηρητικές γυναικείες οργανώσεις που συνέχισαν να δρουν με κύριο στόχο τη διεύρυνση του δικαιώματος της γυναικείας ψήφου.

Η απόδοση πλήρων πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες (1949-1953)

- Το 1948 η Λίνα Τσαλδάρη διορίζεται εκπρόσωπος της Ελλάδας στην Επιτροπή για τη θέση της Γυναίκας του ΟΗΕ.
- Το 1949 η κυβέρνηση Σοφούλη κατοχύρωσε την εκλογιμότητα των γυναικών στις τοπικές εκλογές (μόνο στη θέση των συμβούλων κι όχι δημάρχων).
- Στο Σύνταγμα του 1952 αναγράφτηκε ως ερμηνευτική δήλωση ότι το εκλογικό δικαίωμα των γυναικών μπορούσε να καθοριστεί με νόμο.
- Ο σχετικός νόμος κατατέθηκε στη Βουλή αμέσως μετά την ψήφιση του Συντάγματος κι έτσι, στις 7 Ιουνίου 1952, οι Ελληνίδες απέκτησαν πλήρη εκλογικά δικαιώματα και στις βουλευτικές εκλογές.
- Οι Ελληνίδες ψήφισαν για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές το 1953, στις αναπληρωματικές εκλογές της Θεσσαλονίκης, οπότε και εκλέχτηκε η πρώτη βουλευτριά, η Ελένη Σκουρά (δεξιά) του Ελληνικού Συναγερμού.

Η απόδοση πλήρων πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες (1949-1953)

Η απότομη μεταστροφή σχετικά με τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών μπορεί να αποδοθεί στους εξής λόγους:

1. Στην υποχρέωση της Ελλάδας να ανταποκριθεί στις διεθνείς της υποχρεώσεις και στη στράτευση της με την πλευρά της Δύσης στο πλαίσιο του αναδυόμενου ψυχρού πολέμου.
2. Η παραχώρηση εκλογικών δικαιωμάτων στις γυναίκες συγκάλυψε τον αυταρχισμό του πολιτικού καθεστώτος και την κατάφωρη παραβίαση των πολιτικών ελευθεριών.
3. Γνωρίζοντας ότι οι γυναίκες έτειναν να ψηφίζουν συντηρητικότερα, υπερίσχυσαν κομματικά κριτήρια καθώς αναμένονταν να ευνοηθεί εκλογικά η συντηρητική παράταξη (πχ η ΕΡΕ δεν θα είχε κερδίσει τις βουλευτικές εκλογές του 1956, αν δεν ψήφιζαν οι γυναίκες).

Ειρωνικά, αντίθετα με το δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές του 1930, που ήταν αποτέλεσμα της δυναμικής του φεμινιστικού κινήματος, το δικαίωμα ψήφου στις βουλευτικές εκλογές προέκυψε όχι μέσω της πίεσης των φεμινιστριών – αυτές είχαν κυνηγηθεί και εξοριστεί – αλλά κυρίως μέσω της πίεσης διεθνών φορέων.

Το φεμινιστικό κίνημα μετά την κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων

Στα πλαίσια του αυταρχικού μεταπολεμικού πολιτικού συστήματος, και ακόμα περισσότερο της δικτατορίας, το φεμινιστικό κίνημα ατόνησε. Οι φεμινίστριες διωκόντουσαν και, δεδομένων των πολιτικών συνθηκών, το ζήτημα του εκδημοκρατισμού του πολιτεύματος ήταν αυτό που βρέθηκε πλέον στο προσκήνιο.

Το φεμινιστικό κίνημα επανεμφανίζεται στην Ελλάδα μετά την πτώση της δικτατορίας. Η πρώτη σύγχρονη φεμινιστική οργάνωση στην Ελλάδα ήταν η *Κίνηση για την Απελευθέρωση των Γυναικών* (ΚΑΓ), που δημιουργήθηκε το 1975 στην Αθήνα, και εμπέυστηκε από τον ριζοσπαστικό φεμινισμό της Δυτικής Ευρώπης.

Το φεμινιστικό κίνημα μετά την κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων

Η ΚΑΓ διατηρήθηκε μέχρι το 1978, οπότε διαλύθηκε και στη θέση της εμφανίστηκε ένας μεγάλος αριθμός φεμινιστικών ομάδων με ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά που έθεσαν αιτήματα σχετικά με τα κοινωνικά δικαιώματα των γυναικών. Αυτές είχαν συχνά εφήμερο χαρακτήρα και αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο συντονισμό τους. Σημαντική πτυχή της δράσης τους ήταν η εκδοτική τους δραστηριότητα που εκφράστηκε μέσα από μπροσούρες, προκηρύξεις, και περιοδικά, με πιο σημαντικό το περιοδικό *Σκούπα*, που κυκλοφόρησε μεταξύ 1978 και 1981 και είχε σημαντική επίδραση τόσο λόγω της μεγάλης κυκλοφορίας του (5.000 αντίτυπα), όσο και επειδή έθεσε κάποιες πρώτες βάσεις της θεωρητικής συζήτησης για το φύλο.

Το φεμινιστικό κίνημα μετά την κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων

Παράλληλα, δημιουργήθηκαν γυναικεία παραρτήματα εντός των κομματικών σχηματισμών της αριστεράς:

- Η Οργάνωση Γυναικών Ελλάδος του ΚΚΕ
- Η Ένωση Γυναικών Ελλάδας του ΠΑΣΟΚ
- Η Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών του ΚΚΕ εσωτερικού

Οι κομματικές γυναικείες οργανώσεις ήταν ουσιαστικά αντιφεμινιστικές, υποβιβάζοντας τις έμφυλες ανισότητες μπροστά σε άλλα προβλήματα (πχ πυρηνικού αφοπλισμού) και αντιμετώπιζαν την ισότητα των φύλων περισσότερο σαν μέσο ανάπτυξης της κομματικής επιρροής παρά ως αυτοσκοπό. Ωστόσο, είχαν ισχυρότερη επίδραση από αυτή των ομάδων του ριζοσπαστικού φεμινισμού.

Το φεμινιστικό κίνημα μετά την κατάκτηση των πολιτικών δικαιωμάτων

Η κατάκτηση κάποιων βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων από τις γυναίκες ήρθε πολύ σύντομα, κυρίως κατά την πρώτη τετραετία της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ (1981-85), που οδήγησε σε ύφεση το φεμινιστικό κίνημα της μεταπολίτευσης.

Αυτό δεν σημαίνει ότι έπαψαν να υπάρχουν φεμινιστικές ομάδες ή φεμινιστικά περιοδικά (πχ πολύ σημαντικό ήταν το περιοδικό Δίνη που εκδίδονταν μεταξύ 1986 και 1997, ενώ σήμερα υπάρχουν δεκάδες φεμινιστικές ομάδες), αλλά σηματοδότησε τη μετάβαση του φεμινισμού στην Ελλάδα από πεδίο κινηματικής δράσης σε πεδίο κυβερνητικής πολιτικής.

Πολιτική επιστήμη και φύλο

Φύλο και πολιτικότητα

Συνέπεια της έμφυλης κοινωνικοποίησης στο πολιτικό πεδίο είναι:

1. Διαφορές που παρατηρούνται στην πολιτικότητα γυναικών και ανδρών (πχ διαφορετικός βαθμός πολιτικής συμμετοχής)
2. Η άκριτη αποδοχή της αντίληψης ότι ο (πολιτικός) αποκλεισμός των γυναικών είναι αποτέλεσμα της «φυσικής» έμφυλης διαφοράς τους.

Το πρόβλημα με την πολιτική κοινωνικοποίηση είναι ότι τα γυναικεία πρότυπα, σε αντίθεση με τα ανδρικά, δεν ευνοούν το δυναμισμό, τη διεκδικητικότητα, την αποφασιστικότητα, τη μαχητικότητα, την έμπρακτη συμμετοχή, την ελεύθερη έκφραση απόψεων κλπ, και αυτό ακριβώς είναι που προκαλεί τη μειωμένη πολιτικότητα των γυναικών.

Φύλο και πολιτικότητα

Έμφυλες διαφορές στα πρότυπα πολιτικότητας:

1. Μέχρι σχετικά πρόσφατα παρατηρούνταν *διαχρονικά μεγαλύτερος συντηρητισμός του γυναικείου πληθυσμού*, που εκδηλώνονταν με μαζικότερη ψήφο σε συντηρητικά κόμματα.

Ανδρική και γυναικεία ψήφος στις βουλευτικές εκλογές του 1956

		EPE	Δημοκρατική Ένωση
Δήμος Αθηναίων	Άνδρες	43,5%	53,8%
	Γυναίκες	56,7%	40,9%
Δήμος Θεσσαλονίκης	Άνδρες	39,2%	59,1%
	Γυναίκες	44,1%	54,2%

Φύλο και πολιτικότητα

Αυτό ήταν αποτέλεσμα της πολιτικής κοινωνικοποίησης των γυναικών που συνδέονταν με μια παραδοσιακή εκδοχή ανισότητας των φύλων, όπου η συντριπτική πλειονότητα των γυναικών ήταν νοικοκυρές και μάθαιναν από νήπια πως η θέση τους είναι στο σπίτι, έτσι που ήταν δύσκολο να συνδικαλιστούν και να έρθουν σε επαφή με ριζοσπαστικές ιδέες. Αυτό το φαινόμενο έχει ανατραπεί τα τελευταία χρόνια με τον εκσυγχρονισμό της έμφυλης ανισότητας.

Φύλο και πολιτικότητα

Ανδρική και γυναικεία ψήφος στην Αττική στις βουλευτικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 (στοιχεία exit poll, %)

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
ΣΥΡΙΖΑ	31,6	39,1	35,4
Νέα Δημοκρατία	27,4	27,0	27,2
Χρυσή Αυγή	9,4	4,1	6,7
ΚΚΕ	7,2	5,6	6,4
ΑΝΕΛ	4,9	5,3	5,1
Ποτάμι	4,8	4,1	4,5
ΠΑΣΟΚ	3,9	4,1	4,0
Ένωση Κεντρώων	3,6	3,5	3,6
Λοιπά	7,3	7,1	7,2

Φύλο και πολιτικότητα

Έμφυλες διαφορές στα πρότυπα πολιτικότητας:

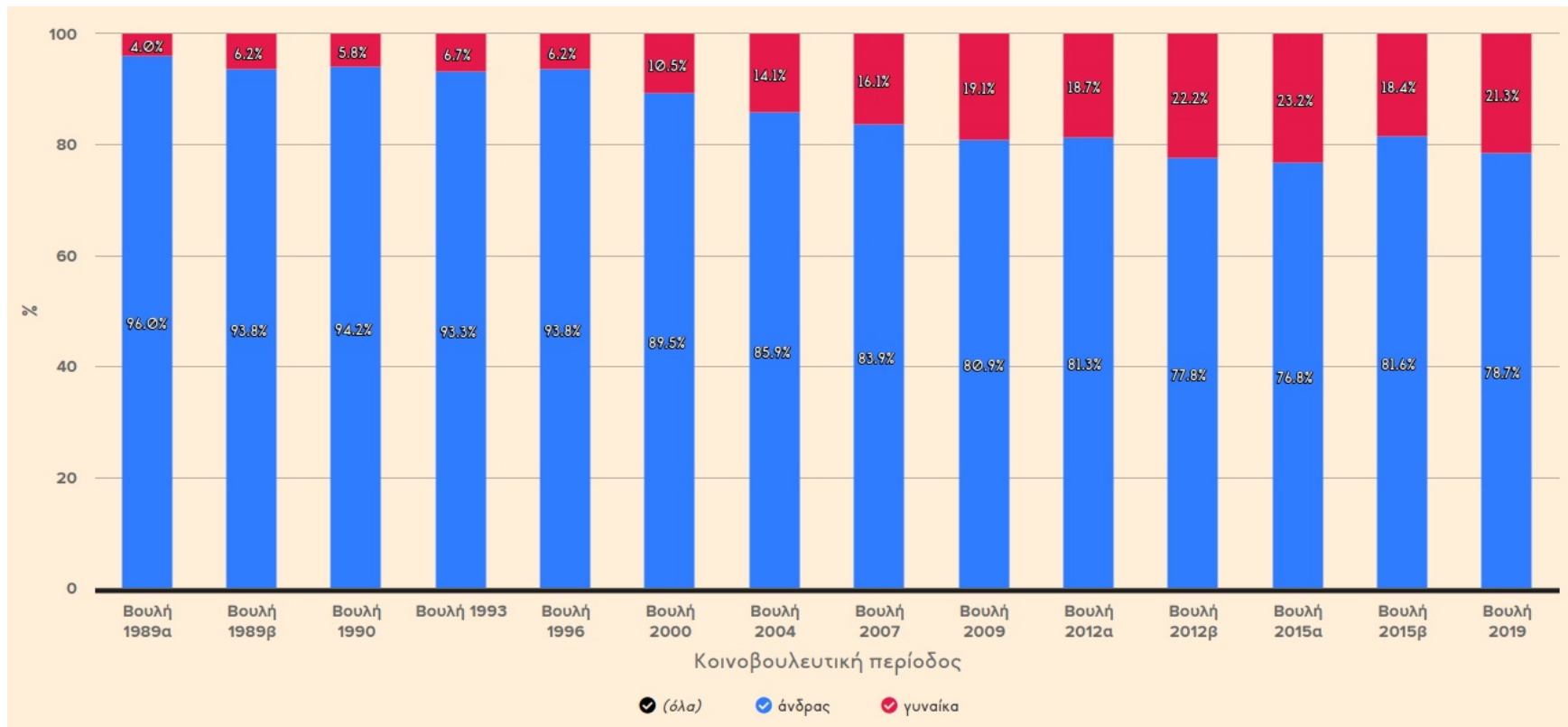
2. Οι γυναίκες ως κοινωνική κατηγορία συμμετέχουν λιγότερο στην πολιτική διαδικασία, τόσο σε επίπεδο δομών εξουσίας (εκλογή τους σε αξιώματα) όσο και στην από-τα-κάτω πολιτική (πχ σωματεία).

*Ενδιαφέρον για την πολιτική ανά φύλο, 2005
(%, έρευνα ΕΚΠΑ)*

	Άνδρες	Γυναίκες
Πολύ	15,2	7,3
Αρκετά	32,0	20,8
Λίγο	29,0	33,0
Καθόλου	23,8	38,8

Φύλο και πολιτικότητα

Γυναίκες και άνδρες στο ελληνικό κοινοβούλιο, 1989-2019 (πηγή: Socioscope)

Φύλο και πολιτικότητα

Και αυτό είναι άμεσο αποτέλεσμα της έμφυλης πολιτικής κοινωνικοποίησης, καθώς τα ανδρικά πρότυπα ενισχύουν τη θέση των ανδρών στο δημόσιο χώρο (που μαθαίνουν από παιδιά ότι πρέπει να είναι δραστήριοι, δυνατοί, πως πρέπει να παίρνουν πρωτοβουλίες κλπ), ενώ τα γυναικεία πρότυπα λειτουργούν ανασχετικά (καθώς οι γυναίκες πρέπει, υποτίθεται, να είναι πιο σεμνές, πιο ευαίσθητες, να αποφεύγουν τις συγκρούσεις, και ενθαρρύνονται να επικεντρώνονται στην οικογένεια).

Μύθοι για την γυναικεία πολιτικότητα

Στερεότυπα φύλου, παραδοσιακά ή εκσυγχρονισμένα, διακρίνουν ακόμα και μεγάλο μέρος της πολιτικής επιστήμης, όπου η μειωμένη πολιτικότητα των γυναικών θεωρείται αναμενόμενη λόγω της «φύσης» τους.

Πχ, σύμφωνα με τον Elshtain (Moral woman and immoral man: A consideration of the public-private split and its political ramifications, 1974) το «πολιτικό» αποτελεί ύψιστο αγαθό που όμως απαιτεί ιδιότητες τις οποίες οι γυναίκες στερούνται και αν τις αποκτήσουν γίνονται «κακές» γυναίκες.

Αντίστροφα, σύμφωνα με τον Randall (Women and politics, 1982), η πολιτική είναι ανήθικη και γι' αυτό οι γυναίκες πρέπει να «προστατευτούν» ως φορείς ιδιαίτερων αρετών.

Μύθοι για την γυναικεία πολιτικότητα

Η διαζευκτική σχέση γυναικών και πολιτικής, που επιβάλλουν τα στερεότυπα φύλου, οδηγείται σε αντιφάσεις από όταν οι γυναίκες απέκτησαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα και, συνεπώς, έπρεπε να διαπαιδαγωγηθούν ως πολίτες.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι, μπορεί η έμφυλη κοινωνικοποιητική διαδικασία, στην κυρίαρχη διπολική και ιεραρχική εκδοχή της, να κοινωνικοποιεί τις γυναίκες ως πολίτες, με δεδομένη την έμφυλη κατανομή ρόλων που στηρίζει;

Μύθοι για την γυναικεία πολιτικότητα

Τελικά, μεγάλο μέρος του έργου της πολιτικής επιστήμης έχει σεξιστικό χαρακτήρα καθώς αποδέχεται τα έμφυλα στερεότυπα. Στην πράξη, η πολιτική επιστήμη ενδιαφέρεται συνήθως για τις γυναίκες μόνο ως απόκλιση από το πρότυπο της πολιτικότητας των ανδρών και όχι ως αυτόνομα πολιτικώς δρώντα υποκείμενα/πολίτες.

Μια επιπλέον συνέπεια αυτού είναι πως υπερτονίζεται η διαφορά στην πολιτική συμπεριφορά ανδρών και γυναικών, αντιμετωπίζοντας τις δυο κοινωνικές κατηγορίες φύλου ως ομοιογενείς και χωρίς εσωτερικές διαφοροποιήσεις, παρά τις τραγικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ γυναικών και μεταξύ ανδρών, ακόμα και με όρους ευρέων κοινωνικών κατηγοριοποιήσεων (πχ ηλικία ή μορφωτικό επίπεδο).

Μύθοι για την γυναικεία πολιτικότητα

Η λέξη «πολίτης» είναι γένους αρσενικού!

Ο έμφυλος χαρακτήρας της κοινωνικοποιητικής διαδικασίας αποτελεί έναν από τους πλέον καθοριστικούς παράγοντες της διαφοροποιημένης κοινωνικοποίησης μας. Συνεπώς η μεταβλητή του φύλου πρέπει να έχει σημαντική θέση σε οποιαδήποτε μελέτη της πολιτικής κουλτούρας μιας κοινωνίας.

Ωστόσο, το πρόβλημα των έμφυλων ανισοτήτων στην πολιτική συμμετοχή και εκπροσώπηση έχει πλέον αναγνωριστεί. Έτσι, αν και η πολιτική επιστήμη τείνει να είναι ακόμη τυφλή ως προς το φύλο, πλέον έχουν καθιερωθεί μια σειρά από πολιτικές με στόχο την ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική και έχει αναδειχθεί σε κεντρικό άξονα των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (gender mainstreaming).

Κρατικές και ευρωπαϊκές πολιτικές για το φύλο

Φεμινιστικά κινήματα και κράτος πρόνοιας

Οι κρατικές πολιτικές βρίσκονται κυρίως στο πεδίο του *κράτους πρόνοιας*. Η σχέση του κράτους πρόνοιας με τις γυναίκες και το φύλο έχει απασχολήσει τα φεμινιστικά κινήματα και τη φεμινιστική έρευνα για τους εξής λόγους:

- α) Το κράτος πρόνοιας προσφέρει υπηρεσίες που καλύπτουν ανάγκες του λεγόμενου ιδιωτικού χώρου, ο οποίος έχει “αποδοθεί” στις γυναίκες
- β) οι πλειονότητα των εργαζομένων στις κοινωνικές υπηρεσίες (εκπαίδευση, υγεία κλπ) είναι γυναίκες
- γ) Οι υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας παρεμβαίνουν στις σχέσεις των φύλων μέσα στην οικογένεια
- δ) Ο πολιτικός λόγος που αναπτύσσεται γύρω από το κράτος πρόνοιας διαμορφώνει τα πρότυπα του φύλου και τις καθημερινές πρακτικές.

Φεμινιστικά κινήματα και κράτος πρόνοιας

Το κράτος πρόνοιας ως φορέας πολιτικής για το φύλο διακρίνεται από μία αντίφαση:

Από τη μία, οι υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας υποστηρίζουν σε ατομική βάση μεγάλες ομάδες γυναικών και βελτιώνουν βραχυπρόθεσμα την καθημερινή τους ζωή.

Ταυτόχρονα, καθώς οι πολιτικές του κράτους πρόνοιας βασίζονται στην αναπαραγωγή της διχοτομίας του φύλου και των έμφυλων στερεοτύπων (πχ οι γυναίκες ως μητέρες), ενισχύουν μακροπρόθεσμα τα κοινωνικά πρότυπα φύλου.

Αυτή η αντίφαση έχει διχάσει τα φεμινιστικά κινήματα ως προς τη σχέση τους με το κράτος πρόνοιας και το κράτος εν γένει.

Φεμινιστικά κινήματα και κράτος πρόνοιας

Ορισμένες φεμινιστικές διεκδικήσεις σχετικά με τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του φιλελεύθερου φεμινισμού, προσπάθησαν να άρουν αυτή την αντίφαση, συνδυάζοντας τις άμεσες παροχές προς τις γυναίκες με την εξασθένηση των έμφυλων διαχωρισμών. Αναφέρονται, πχ, στη συλλογική δραστηριοποίηση των γυναικών για να αναδιοργανωθούν οι κοινωνικές υπηρεσίες σε νέα βάση, ώστε να δημιουργηθούν γυναικείοι δημόσιοι χώροι, όπως κέντρα υποδοχής κακοποιημένων γυναικών για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, κέντρα συμβουλευτικής για την αντισύλληψη και τα αναπαραγωγικά δικαιώματα, ομάδες αυτοβοήθειας, χώροι συνάντησης και πληροφόρησης των γυναικών και εναλλακτικές μορφές οργάνωσης της φροντίδας των εξαρτημένων ατόμων.

Φεμινιστικά κινήματα και κράτος πρόνοιας

Οι φεμινίστριες του πρώτου κύματος εντόπισαν στο κράτος πρόνοιας μια σειρά από ρυθμίσεις που δημιουργούν διακρίσεις εις βάρος των γυναικών. Οι ανισότητες εντοπίστηκαν τόσο στις παροχές και τα επιδόματα, όσο και στις προστατευτικές διατάξεις που θεσπίστηκαν με βάση την αντίληψη των γυναικών ως υποδεέστερων πολιτών που χρήζουν προστασίας από την οικογένεια και τους συζύγους τους. Οπότε, σύμφωνα με ένα ρεύμα σκέψης που οδήγησε στη φιλελεύθερη εκδοχή του φεμινισμού, η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και η ίση αντιμετώπιση των γυναικών και των ανδρών σε όλες τις λειτουργίες του κράτους πρόνοιας μπορεί να βελτιώσει την κοινωνική και οικονομική θέση των γυναικών και να τις καταστήσει έμπρακτα ισότιμους πολίτες. Ωστόσο, όπως γνωρίζουμε από τη σύγχρονη εμπειρία του κράτους πρόνοιας, η ισότητα των ευκαιριών δεν αρκεί.

Φεμινιστικά κινήματα και κράτος πρόνοιας

Πιο βαθιά είναι η κριτική που έγινε την περίοδο του δεύτερου κύματος του φεμινισμού:

Ο σοσιαλιστικός φεμινισμός επισήμανε πως το κράτος πρόνοιας είχε ταξικά χαρακτηριστικά. Υποστήριξε ότι αυτό που προείχε ήταν η εξυπηρέτηση των οικονομικών αναγκών του καπιταλισμού και η διατήρηση συγκεκριμένης μορφής οικογένειας (της πυρηνικής) με στόχο την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης.

Σε παρόμοιο σκεπτικό, ο ριζοσπαστικός φεμινισμός επισήμανε ότι το κράτος πρόνοιας έχει ενεργό ρόλο την αναπαραγωγή, διατήρηση και νομιμοποίηση της πατριαρχικής κοινωνίας, καθώς οι οικονομικές σκοπιμότητες οδηγούσαν στην διαιώνιση της κατανομής των έμφυλων ρόλων στο πλαίσιο της οικογένειας και της εργασίας.

Έμφυλα καθεστώτα ευημερίας

Με τον όρο *καθεστώς ευημερίας* (*welfare regime*) περιγράφηκαν τα διάφορα μοντέλα κράτους πρόνοιας που προέκυψαν μετά την κρίση του 1975 και τη σταδιακή μετάθεση μέρους των κοινωνικών παρεμβάσεων από τον κρατικό μηχανισμό στον τρίτο τομέα της οικονομίας (πχ σε ΜΚΟ) από τη δεκαετία του 1990. Σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώθηκαν διαφορετικά μοντέλα αντιμετώπισης των έμφυλων πολιτικών από το κράτος πρόνοιας.

Έμφυλα καθεστώτα ευημερίας

Τα έμφυλα καθεστώτα ευημερίας μπορούμε να τα διακρίνουμε σύμφωνα με δύο κύρια κριτήρια:

1. Η σχέση του κράτους πρόνοιας με την οικονομία της αγοράς, δηλαδή το αν κράτος προστατεύει από την αγορά και παρεμβαίνει για να αμβλύνει τις κοινωνικές ανισότητες ή αν ελαχιστοποιεί την παρέμβαση του.
2. Το πρότυπο οικογένειας που προωθεί το κράτος πρόνοιας. Στο ένα άκρο βρίσκεται το πρότυπο οικογένειας στο οποίο ο άνδρας είναι ο “κουβαλητής” και η γυναίκα η νοικοκυρά που αναλαμβάνει τη φροντίδα των παιδιών και του σπιτιού. Στο άλλο άκρο βρίσκεται το πρότυπο οικογένειας διπλής σταδιοδρομίας και διπλού μισθού, στο οποίο οι γυναίκες αντιμετωπίζονται ως εργαζόμενες.

Έμφυλα καθεστώτα ευημερίας

	Το κράτος αντιμετωπίζει τις γυναίκες ως συζύγους και μητέρες	Το κράτος αντιμετωπίζει τις γυναίκες ως εργαζόμενες
Το κράτος προστατεύει από την αγορά	ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ «ΑΝΔΡΑ ΚΟΥΒΑΛΗΤΗ»	ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΠΡΟΝΟΙΑΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ
Μεγιστοποίηση των διακρίσεων φύλου		Ελαχιστοποίηση των διακρίσεων φύλου
Το κράτος δεν προστατεύει από την αγορά	ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ	ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Έμφυλα καθεστώτα ευημερίας

Αν και αυτή η τετραπλή διάκριση ήταν έγκυρη στην Ευρώπη στις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια έχει πάψει να είναι σημαντική καθώς οι κοινωνικές πολιτικές για το φύλο καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι πολιτικές τείνουν να ομογενοποιηθούν πανευρωπαϊκά σε ένα μοντέλο που αντιστοιχεί κυρίως στο φιλελεύθερο καθεστώς ευημερίας, διατηρώντας παράλληλα κάποια από τα στοιχεία του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου.

Ευρωπαϊκές πολιτικές για το φύλο

Ήδη από το 1957, με τη Συνθήκη της Ρώμης, υπήρχε ευρωπαϊκό ενδιαφέρον για την ισότητα αμοιβών γυναικών και ανδρών. Αλλά μόνο το 1997, με τη *Συνθήκη του Άμστερνταμ*, η αρχή της “ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών” έγινε θεμελιώδης αρχή της ΕΕ. Σύμφωνα με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ:

- Τεκνοθετήθηκε η επιταγή της *ενσωμάτωσης της οπτικής του φύλου σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming)*
- Ορίστηκε ότι “η Κοινότητα επιδιώκει να εξαλειφθούν οι ανισότητες και να προαχθεί η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών.”
- Προβλέφθηκε η κατάργηση κάθε μορφής διάκρισης και επιτράπηκε στην ΕΕ να αναλάβει δράση στον ευρύτερο τομέα των “ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης σε θέματα εργασίας και απασχόλησης.”

Ευρωπαϊκές πολιτικές για το φύλο

Η “ενσωμάτωση της οπτικής του φύλου” (gender mainstreaming) προβλήθηκε ως στρατηγική για την έμφυλη ισότητα με ευρύτερες βλέψεις από τις θετικές διακρίσεις, τις οποίες όμως διατήρησε.

Αυτό ενισχύθηκε περαιτέρω με τη *Συνθήκη της Λισσαβόνας* του 2007, που έθεσε την ισότητα και την αντιμετώπιση των διακρίσεων ως θεμελιώδεις αρχές της ΕΕ: “Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών και των δράσεων της, η Ένωση επιδιώκει να καταπολεμήσει κάθε διάκριση λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού”.

Επιπλέον, έθεσε τη νομική βάση για να λάβει η ΕΕ δράση για να αντιμετωπίσει τις παραπάνω διακρίσεις, ενώ πρόσθεσε μια αναφορά στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος αναγνωρίζει την έμφυλη ισότητα σε όλα τα πεδία (και όχι μόνο στην εργασία).

Ευρωπαϊκές πολιτικές για το φύλο

Μετά την εφαρμογή της Συνθήκης του Άμστερνταμ ακολούθησαν μια σειρά από οδηγίες που είχαν δεσμευτικό χαρακτήρα για τα μέλη της ΕΕ και υποχρεούνταν να τις ενσωματώσουν στην εθνική τους νομοθεσία, δημιουργήθηκαν *ευρωπαϊκά προγράμματα* με στόχο την προώθηση της έμφυλης ισότητας, καθώς και φορείς που επικεντρώνονταν στο πεδίο των έμφυλων πολιτικών, με σημαντικότερη την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων το 2007.

Τα κεντρικά πεδία διαμόρφωσης αυτών των πολιτικών αποτελούν: 1. Η εργασία 2. Η βία κατά των γυναικών 3. Ζητήματα αναπαραγωγικής και σεξουαλικής υγείας 4. Οι πολλαπλές διακρίσεις κατά των γυναικών 5. Η προώθηση γυναικών στα κέντρα λήψεως αποφάσεων 6. Τα ΜΜΕ και ο ρόλος τους στην αναπαραγωγή έμφυλων στερεοτύπων 7. Θέματα τέχνης και πολιτισμού που προωθούν την ισότητα.

Ευρωπαϊκές πολιτικές για το φύλο

Αλλά παρά τις πολιτικές, οι έμφυλες ανισότητες παραμένουν:

- Οι πολιτικές της ΕΕ επικεντρώνονται σε θέματα απασχόλησης και οικονομικής ανάπτυξης, έτσι που η έμφυλη ισότητα χρησιμοποιείται εργαλειακά ως μέσο για την οικονομική ανάπτυξη και όχι ως αυτοσκοπός.
- Η αντίληψη περί φύλου που πλαισιώνει τις σχετικές πολιτικές δέχεται αβασάνιστα τη διάκριση βιολογικού και κοινωνικού φύλου και έτσι ανάγει την έμφυλη διχοτομία στη φύση, έτσι που αναπαράγεται το δίπολο του φύλου, το οποίο εμπεριέχει εγγενώς την αποδοχή της έμφυλης ιεράρχησης.
- Μεγάλο μέρος των φεμινιστικών κινημάτων αμφισβητεί το ότι μπορεί να καταργηθεί η πατριαρχία μέσω κρατικών πολιτικών.

Ευρωπαϊκές πολιτικές για το φύλο

Μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2008 οι πολιτικές για το φύλο πέρασαν σε δεύτερη μοίρα - καθώς η οικονομία έχει την προτεραιότητα στις ευρωπαϊκές πολιτικές - με αποτέλεσμα των περιορισμό της χρηματοδότησης των σχετικών δράσεων και την υποβάθμιση των ευρωπαϊκών πολιτικών για το φύλο.

Κρατικός φεμινισμός

Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι στην κοινωνία που ζούμε οι γυναίκες βρίσκονται σε κατώτερη θέση από τους άνδρες, ενώ άλλοι δεν συμφωνούν με αυτό. Εσείς τι γνώμη έχετε; (απαντήσεις γυναικών)

	1988	2006
Είναι φυσικό οι γυναίκες να βρίσκονται σε κατώτερη θέση	14,1%	7,4%
Οι γυναίκες δεν βρίσκονται σε κατώτερη θέση από τους άνδρες	36,0%	59,4%
Οι γυναίκες βρίσκονται σε κατώτερη θέση και αυτό αποτελεί πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί	49,9%	33,1%

Πηγές: Έρευνα του ΕΚΚΕ για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών (1988), Έρευνα του ΕΚΠΑ για τις έμφυλες διαφορές στα πρότυπα πολιτικότητας (2005).

Κρατικός φεμινισμός

Είναι γνωστό ότι στη βουλή και στην κυβέρνηση συμμετέχουν πολύ λίγες γυναίκες. Που κυρίως οφείλεται αυτό κατά τη γνώμη σας; (απαντήσεις γυναικών)

	1988	2006
Οι γυναίκες δεν έχουν ίσες ευκαιρίες με τους άνδρες να αναδειχθούν	65,0%	67,9%
Οι γυναίκες δεν ενδιαφέρονται για την πολιτική	21,0%	28,5%
Οι γυναίκες δεν έχουν τις αναγκαίες ικανότητες	14,0%	3,6%

Πηγές: Έρευνα του ΕΚΚΕ για την πολιτική συμπεριφορά των γυναικών (1988), Έρευνα του ΕΚΠΑ για τις έμφυλες διαφορές στα πρότυπα πολιτικότητας (2005).

Κρατικός φεμινισμός

Το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο στην Ελλάδα σε σχέση με το σύστημα έμφυλων σχέσεων αλλάζει σημαντικά μετά τη δεκαετία του '80:

- Η δεκαετία του '80 σημασιοδοτεί το τέλος των εντόνων φεμινιστικών διεκδικήσεων, τη θεσμοθέτηση σημαντικών μέτρων και την παγίωση του ρόλου του κράτους στην προώθηση της “ισότητας των φύλων”.
- Αυξάνεται η γυναικεία συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό, το εκπαιδευτικό επίπεδο των γυναικών και η συμμετοχή τους στην πολιτική σκηνή.
- Οι γυναίκες αρχίζουν να ψηφίζουν μαζικότερα υπέρ κομμάτων που δεν ανήκουν στη δεξιά. Αυτό παρατηρείται για πρώτη φορά στις εκλογές του 1985, όταν οι γυναίκες ψηφίζουν μαζικότερα υπέρ του ΠΑΣΟΚ που καρπώθηκε τη “φιλογυνική” του πολιτική (45,9% έναντι 44,6% των ανδρών), κάτι που συνέχισε να ισχύει σε όλες τις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις.

Κρατικός φεμινισμός

Αυτό που παρατηρείται είναι η μετάβαση στο φαινόμενο του **κρατικού φεμινισμού**.

Ο κρατικός φεμινισμός αναπτύχθηκε αρχικά στις χώρες με ισχυρό κοινωνικό κράτος (Σκανδιναβικές χώρες, Καναδάς, Αυστραλία) και μετά τη συνθήκη του Άμστερνταμ (1997) παγιώθηκε και στα κράτη μέλη της ΕΕ. Ο κρατικός φεμινισμός αναφέρεται στην προώθηση γυναικείων ζητημάτων πρωτίστως μέσω των δημοσιών και κρατικών πολιτικών και διαμορφώθηκε κυρίως λόγω της πίεσης που άσκησαν στα κόμματα οι γυναίκες μέλη τους, ομάδες φεμινιστριών, καθώς και διεθνής οργανισμοί, αλλά και για ψηφοθηρικούς λόγους.

Κρατικός φεμινισμός

- Ο κρατικός φεμινισμός δίχασε τις φεμινίστριες και του έχουν ασκηθεί σημαντικές κριτικές:
- Τα μέτρα υπέρ των γυναικών δεν στόχευαν στην ανατροπή των έμφυλων εξουσιαστικών σχέσεων, αλλά στη διευκόλυνση των γυναικών για την άσκηση των ρόλων τους που έτσι νομιμοποιούνται ως δικοί τους. Γι' αυτό οδήγησε στον εκσυγχρονισμό του συστήματος έμφυλης ανισότητας αντί για παρά στο ξεπέραςμα της.
 - Κρατικοποιώντας τον φεμινισμό τον εξουδετέρωσε ως κίνημα και αφαίρεσε τις πιο ριζοσπαστικές του πτυχές. Αυτό παρατηρείται άλλωστε σε όλα τα κοινωνικά κινήματα αμφισβήτησης και ο Offe έχει επισημάνει ότι τα νέα κοινωνικά κινήματα δεν είναι καθόλου καλά εξοπλισμένα για να αντιμετωπίσουν το χρόνο: Οι μικρές νίκες κάνουν τη δυναμική παρουσία τους λιγότερο επιτακτική, ενώ οι αποτυχίες προκαλούν απογοήτευση.
 - Ταυτίζει το έμφυλο με το “γυναικείο” και πρακτικά αναφέρεται σε πολιτικές για τις γυναίκες ως κοινωνική κατηγορία, έτσι που αναπαράγει τη λογική της κοινωνικής διάκρισης σε “δύο” φύλα και μακροπρόθεσμα διαιωνίζει τα έμφυλα στερεότυπα, ενώ υποσκάπτει την υποστήριξη προσώπων που τοποθετούνται εκτός του έμφυλου δίπολου.

Κρατικός φεμινισμός

Απ' την άλλη, στον κρατικό φεμινισμό μπορούν να πιστωθούν κάποιες θετικές μεταβολές από την σκοπιά της έμφυλης ισότητας:

- Έχει δώσει ορατότητα στις φεμινιστικές διεκδικήσεις και συντέλεσε στη μεταβολή των αντιλήψεων για το φύλο προς την κατεύθυνση της προώθησης της έμφυλης ισότητας.
- Οι σχετικές κρατικές πολιτικές, όσο και να είναι περιορισμένες στους στόχους τους, βελτιώνουν ουσιαστικά την ποιότητα ζωής πολλών γυναικών.

Κρατικός φεμινισμός

Κατά τη τελευταία 15ετία το φαινόμενο του κρατικού φεμινισμού έχει αλλάξει ποιοτικά αλλά έχει γίνει ταυτόχρονα εντονότερο:

- Ο κρατικός φεμινισμός έχει ενταθεί καθώς πλέον όλες οι πολιτικές για το φύλο καθορίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία προωθεί το “gender mainstreaming” ως θεμελιώδης πολιτική.
- Η ποιοτική αλλαγή προκύπτει από τη μετάθεση των πολιτικών για το φύλο από τα κράτη σε ιδιώτες. Πρόκειται για την ανάθεση μιας σειράς από παροχές για το φύλο σε ΜΚΟ ή ακόμα και σε επιχειρήσεις, σε πεδία όπως είναι η υποστήριξη κακοποιημένων γυναικών ή η παροχή ερευνητικού έργου που αξιοποιείται για το σχεδιασμό πολιτικών.

Η περίπτωση των ποσοτώσεων

Οι **ποσοτώσεις** αναφέρονται στην υποχρέωση των κομμάτων να έχουν ένα ελάχιστο ή συγκεκριμένο ποσοστό γυναικών υποψηφίων στις εκλογές (συνήθως 50%), με στόχο την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική και την ισάριθμη εκπροσώπηση των φύλων.

Οι ποσοτώσεις εφαρμόζονται σήμερα σε πάρα πολλές ευρωπαϊκές χώρες, και αποτελούν παράλληλα μια από τις πιο ενδεικτικές περιπτώσεις των ορίων του κρατικού φεμινισμού.

Η περίπτωση των ποσοτώσεων

- Το 1989, γυναίκες από σχεδόν όλα τα ελληνικά πολιτικά κόμματα και κάποιες φεμινιστικές οργανώσεις πρόβαλλαν ως στόχο ένα ποσοστό συμμετοχής της τάξης του 35% στα ψηφοδέλτια ως θετική διάκριση υπέρ τους.
- Το 1993 δημιουργείται η Επιτροπή Διακομματικής Συνεργασίας Γυναικών με στόχο την αύξηση του αριθμού των γυναικών υποψηφίων.
- Το 1998 ιδρύθηκε ο Πολιτικός Σύνδεσμος Γυναικών το 1998 με ιδρυτικά μέλη σαράντα γυναίκες πολιτικούς από τη ΝΔ, το ΠΑΣΟΚ, τον Συνασπισμό και την Πολιτική Άνοιξη, με κύριο στόχο την καθιέρωση της ποσοτώσεως του 1/3 στα ψηφοδέλτια.
- Το αίτημα προσέκρουσε στο άρθρο 116 του Συντάγματος που κατοχύρωνε την ισότητα και επέτρεπε “αποκλίσεις” από την αρχή της ισότητας μόνο “για σοβαρούς λόγους, στις περιπτώσεις που ορίζει ειδικά ο νόμος.”

Η περίπτωση των ποσοτώσεων

- Το εμπόδιο άρθηκε με τη Συνταγματική Αναθεώρηση του 2001 και πλέον το άρθρο 116 προβλέπει πως: “Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως εις βάρος των γυναικών.”
- Το 2001 ψηφίστηκε τροπολογία που προέβλεψε ότι από τις επόμενες εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση θα εφαρμόζεται ποσοτόωση στα ψηφοδέλτια των συνδυασμών με στόχο “κανένα φύλο να μην αντιπροσωπεύει πάνω από τα 2/3 των υποψηφίων.” Το μέτρο εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στις τοπικές εκλογές του 2002 και από 7% που ήταν οι γυναίκες δημοτικοί σύμβουλοι το 1998, αυξήθηκαν σε 12%.
- Το 2012 οι ποσοτώσεις επεκτείνονται και στις βουλευτικές εκλογές.

Η περίπτωση των ποσοτώσεων

Οι ποσοτώσεις απέτυχαν τραγικά στην προώθηση της εκλογής γυναικών αιρετών:

- Η αποτυχία των γυναικών να εκλεγούν ενοχοποίησαν τις αποδέκτριες του μέτρου και επέτρεψαν σεξιστικά επιχειρήματα του τύπου “σας προσφέρθηκε το 33% των θέσεων και εσείς καταφέρατε να εκλεγείτε κατά 12%. Ποιος φταίει;”. Παρόμοια, στις βουλευτικές εκλογές το ποσοστό των βουλευτριών βρίσκεται περίπου στο 20% και οι ποσοτώσεις είχαν ελάχιστη επίδραση στα ποσοστά εκλογής τους.
- Γιατί μόνο 33%; Το ίδιο το αίτημα καθιερώνει τη μειωμένη παρουσία των γυναικών στο πολιτικό προσκήνιο έτσι που μοιάζει να τη νομιμοποιεί.

Η περίπτωση των ποσοτώσεων

- Μια γυναίκα που βρίσκεται στη Βουλή δεν εκπροσωπεί τις γυναίκες σαν κοινωνική κατηγορία. Η μόνη κατηγοριακή αναφορά στην εκπροσώπηση πολιτών στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας είναι η ιδεολογική που εκφράζεται μέσω των πολιτικών κομμάτων, έτσι που οι βουλευτρίες δεν εκπροσωπούν καμία: *Επειδή εκπροσωπώ σημαίνει αναφέρομαι και λογοδοτώ στην κατηγορία από την οποία εκλέγομαι.*

- Όπως και οι άλλες πολιτικές του κρατικού φεμινισμού, οι ποσοτώσεις αναπαράγουν τη διχοτομία ανδρών/γυναικών, έτσι που τη φυσικοποιεί.

Καταληκτικά, προκειμένου να υπάρξουν ουσιαστικές αλλαγές στο (πολιτικό) πεδίο των έμφυλων ανισοτήτων αυτό που χρειάζεται πρώτιστα είναι να υπάρξουν αλλαγές σε επίπεδο νοοτροπίας – κι αυτό δεν μπορεί να επιβληθεί από τα πάνω.

Λοατκι θεωρία και πολιτικές

ΛΟΑΤΚΙ+

ΛΟΑΤΚΙ: Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τρανς, Κουήρ, Ίντερσεξ
LGBTQI: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Intersex

Ο όρος ΛΟΑΤΚΙ+ αναφέρεται σε οποιοδήποτε άτομο δεν είναι ετεροφυλόφιλο ή σις, αντί για αποκλειστικά στους όρους που αναφέρονται, και τα τελευταία 20-30 χρόνια αποτελεί όρο-ομπρέλα για ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.

Οι διεκδικήσεις με επίκεντρο τον σεξουαλικό προσανατολισμό συνδέονται στενά με τις φεμινιστικές διεκδικήσεις.

- Ξεκινάνε από τις αρχές του 20ου αιώνα στις ΗΠΑ και εμφανίζονται μαζικά ως κοινωνικό κίνημα μετά την εξέγερση του Stonewall το 1969.
- Αρχικά το κίνημα των ομοφυλόφιλων λειτουργούσε ανεξάρτητα από το φεμινιστικό κίνημα, αλλά συμπορεύονται σε ένα βαθμό μετά τη δεκαετία του '70, καθώς το ζήτημα τέθηκε από τις λεσβίες που βίωναν διπλή καταπίεση ως γυναίκες και ομοφυλόφιλες.
- Στις αρχές της δεκαετίας του '90, με το τρίτο κύμα του φεμινισμού και το έργο στοχαστριών όπως η/το Judith Butler και η Judith Walker, ξεκινά η σύνδεση των λοακτι κινήματων με τον φεμινισμό.

- Θεωρητικές ιδέες όπως η κατάρριψη του της διάκρισης μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου, η ιδέα ότι το φύλο είναι ρευστό και δεν αποτελεί δίπολο, η έννοια της επιτέλεσης του φύλου, η διαθεματικότητα, και η συγκρότηση νέων όρων όπως το κουήρ, ενέπνευσαν τα κινήματα των ομοφυλόφιλων που άρχισαν να συμπεριλαμβάνουν ζητήματα ταυτότητας φύλου.
- Τη δεκαετία του '90 δημιουργείται ο όρος ΛΟΑΤ, που επεκτείνει το πεδίο διεκδικήσεων από τη σεξουαλικότητα (ΛΟΑ) στην έκφραση φύλου (Τ), και αργότερα προστίθενται οι όροι Κουήρ και Ίντερσεξ στο ακρωνύμιο.

ΛΟΑΤΚΙ+

- Στην Ελλάδα, το κίνημα των ομοφυλοφίλων εμφανίζεται στα τέλη της δεκαετίας του '70 με οργανώσεις όπως το Απελευθερωτικό Κίνημα Ομοφυλόφιλων Ελλάδος, η Αυτόνομη Ομάδα Ομοφυλόφιλων Γυναικών και περιοδικά όπως το Αμφί και το Κράξιμο, ενώ τη δεκαετία του '90 γίνονται τα πρώτα μαζικά Prides. Παράλληλα η ομοφυλοφιλία αρχίζει να γίνεται ορατή στη μαζική κουλτούρα. Αλλά η σύνδεση των ομοφυλοφιλικών διεκδικήσεων με τον φεμινισμό και η επέκταση του κινήματος σε ζητήματα ταυτότητας φύλου γίνεται μετά το 2000.
- Σε αναλογία με τις σπουδές φύλου, σύντομα δημιουργήθηκε το πεδίο των Κουήρ ή ΛΟΑΤΚΙ σπουδών, που βασίζονται σε θεωρητικές ιδέες που τέθηκαν από το τρίτο κύμα του φεμινισμού.

Ετεροκανονικότητα και ομοκανονικότητα

Οι κουήρ σπουδές διαμορφώνονται σε αντίθεση με την *ετεροκανονικότητα*. Ο όρος εισήχθη το 1991 από τον Michael Warner και η Cathy Cohen τον έχει ορίσει ως εξής:

“Με τον όρο ετεροκανονικότητα εννοώ και εκείνες τις τοπικοποιημένες πρακτικές και εκείνους τους κεντρικούς θεσμούς που νομιμοποιούν και καθιστούν προνομιακή την ετεροφυλοφιλία και τις ετεροφυλοφιλικές σχέσεις ως θεμελιώδεις και ‘φυσικές’ εντός της κοινωνίας.”

Ετεροκανονικότητα και ομοκανονικότητα

Σύμφωνα με τον Warner, η ετεροκανονικότητα αποτελεί ένα από τα θεμέλια της αναπαραγωγής του καπιταλισμού, καθώς η υποχρεωτική ετεροσεξουαλικότητα αποτελεί τη βάση της πυρηνικής οικογένειας, στην οποία βασίζεται τόσο η αναπαραγωγή του εργατικού δυναμικού, όσο και η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. Έτσι η ετεροκανονικότητα συνδέεται στενά με τα στερεότυπα φύλου (γυναίκα-νοικοκυρά, άνδρας-κουβαλητής).

Οτιδήποτε δεν εντάσσεται στο πλαίσιο της ετεροκανονικότητας αντιμετωπίζεται ως παρεκκλίνων ή ακόμη και παθολογικά πάσχον, ενώ παθολογίες που προκύπτουν εντός της ετεροκανονικότητας (πχ ενδοοικογενειακή βία, διαζύγια, καταθλίψεις) παραμένουν αόρατες καθώς αντιμετωπίζονται ως “φυσιολογικές” και υγιείς.

Ετεροκανονικότητα και ομοκανονικότητα

Τα τελευταία χρόνια έχει τεθεί και η ιδέα της *ομοκανονικότητας* που αναφέρεται στην αποδοχή ετεροκανονιστικών προτύπων και αξιών από μη ετεροκανονικά υποκείμενα.

Πρόκειται για μια νεοφιλελεύθερη πρόσληψη των λοακτι διεκδικήσεων, που δεν βασίζεται στο δικαίωμα αυτοέκφρασης για όλ@, αλλά στο επίπεδο του lifestyle και της κατανάλωσης: Τα λοακτι γίνονται αποδεκτά και μπορούν να εκφράζονται ελεύθερα επειδή είναι ελεύθερα να καταναλώσουν. Έτσι η ομοκανονικότητα αποτελεί μια πολιτική που αναπαράγει τις κυρίαρχες κανονιστικές νόρμες. Αναπαράγεται, πχ, ο θεσμός της πυρηνικής οικογένειας, ο οποίος απλά διευρύνεται για να περιλάβει και ομόφυλα ζευγάρια, παραμελώντας τη δυνατότητα εναλλακτικών μορφών οικογένειας, και συνεχίζει να λειτουργεί προς όφελος της αναπαραγωγής της καταναλωτικής και εργασιακής δύναμης.

Κουήρ (queer) θεωρία

Η αγγλική λέξη queer σήμαινε αρχικά λοξός, περίεργος, αλλόκοτος. Από τις αρχές τις δεκαετίες του '90 επανοηματοδοτήθηκε στο πλαίσιο της λοαπ προσέγγισης προκειμένου να συμπεριλάβει κάθε μορφή έκφρασης του φύλου και της σεξουαλικότητας που δεν εντάσσεται στην ετεροκανονικότητα.

Παράλληλα, ο όρος κουήρ χρησιμοποιήθηκε για να τονίσει τη ρευστότητα του φύλου και της σεξουαλικότητας: Αντί να χρησιμοποιεί συγκεκριμένους όρους για συγκεκριμένες ταυτότητες (γκει, αμφί, τρανς κλπ), ο όρος κουήρ αρνείται τα στεγανά μεταξύ ταυτοτήτων, δείχνοντας πως κάθε δυνατή επιτέλεση του φύλου και της σεξουαλικότητας είναι δυνατή.

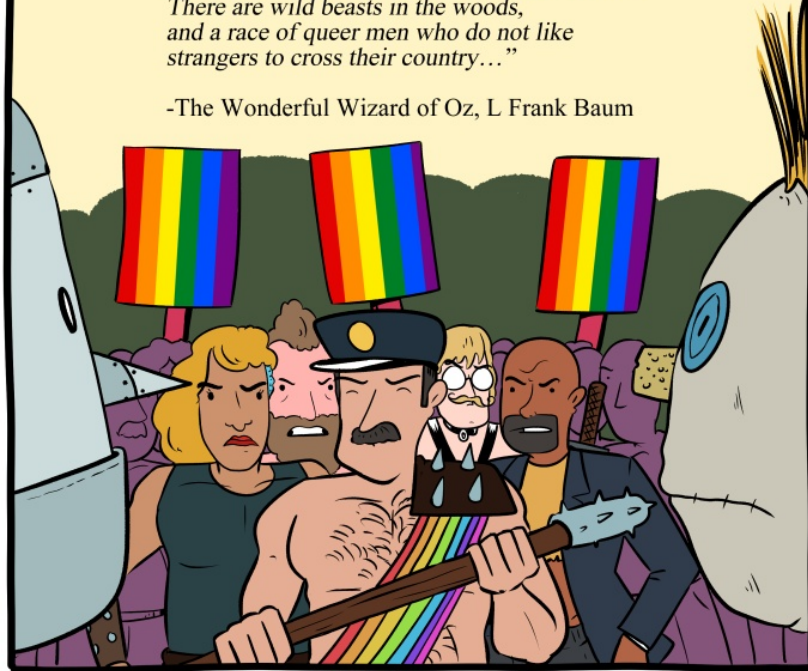
Κουήρ (queer) θεωρία

SOMETIMES, WHEN THE MEANING OF A WORD CHANGES, BOOKS GET WAY BETTER:

"How can I get to her castle?" asked Dorothy.

*"The road is straight to the South," he answered,
"but it is said to be full of dangers to travellers.
There are wild beasts in the woods,
and a race of queer men who do not like
strangers to cross their country..."*

-The Wonderful Wizard of Oz, L Frank Baum

Κουήρ (queer) θεωρία

Μια σημαντική τάση στη σύγχρονη κοινωνική θεωρία και στις σπουδές φύλου, η κουήρ θεωρία εμπνέεται από τη μεταδομιστική θεωρία και αντιτίθεται στην εννοιολόγηση του υποκειμένου ως αυτόνομου, ενιαίου, και στατικού καθώς και με διπολικές εννοιολογήσεις του φύλου. Αντίθετα, τονίζει πως τα υποκείμενα έχουν κατακερματισμένες και αντιφατικές ταυτότητες, που ποτέ δεν είναι παγιωμένες.

Γι' αυτό δεν υπάρχει ένας σαφής ορισμός του κουήρ, καθώς η ίδια η λογική του όρου αμφισβητεί κάθε δυνατότητα περιχαρακωσης των ταυτοτήτων. Όπως το έχει θέσει ο David Halperin, το κουήρ “είναι μια ταυτότητα που δεν έχει ουσία. Άρα το κουήρ προσδιορίζει όχι μια θετικότητα, αλλά μια τοποθεσία ή θέση απέναντι στο κανονιστικό. Το κουήρ περιγράφει έναν ορίζοντα δυνατότητας, του οποίου η έκταση και το ετερογενές φάσμα δεν μπορεί, επί της αρχής, να προσδιοριστεί εκ των προτέρων.”

Κουήρ (queer) θεωρία

Παρόλα αυτά, το κουήρ αντιμετωπίστηκε ως πρωτοπορία και σύντομα έγινε τις μόδας ανάμεσα στα υποκείμενα που ασχολούνται με το έμφυλο, τη σεξουαλικότητα, ή εν γένει με τη μεταδομιστική κοινωνική θεωρία. Έχει υποστηριχθεί πως ο όρος κουήρ έχει πάψει πια να επιτελεί τον αρχικό του στόχο, καθώς έχει μετατραπεί σε έναν ακόμη όρο ανάμεσα σε πολλούς άλλους. Εκεί που το κουήρ ξεκίνησε σαν άρνηση κάθε συγκροτημένης έμφυλης ή σεξουαλικής ταυτότητας, έχει μετατραπεί σε μια νέα μορφή ταυτότητας για να ορίσει οτιδήποτε “αντισυμβατικό”.

Έμφαση στις αρρενωπότητες

Ένα κομβικό πρόβλημα με τις φεμινιστικές πολιτικές, καθώς και με μέρος της φεμινιστικής θεωρίας, είναι πως αντιμετωπίζει μόνο τις γυναίκες σα να έχουν φύλο. Η λοακτι θεωρία, καθώς υπενθυμίζει πως το φύλο δεν αποτελεί ένα δίπολο, επικεντρώνεται και σε φύλα πέρα από το γυναικείο. Μια από τις πιο σημαντικές συνεισφορές της λοακτι θεωρίας είναι πως υπενθυμίζει ότι και οι άνδρες έχουν φύλο, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ερευνητικό έργο και για τις αρρενωπότητες (οι οποίες δεν αφορούν το ανδρικό βιολογικό φύλο, αλλά την αρρενωπή επιτέλεση του φύλου η οποία μπορεί να γίνει κάλλιστα και από μη σις άνδρες).

Έμφαση στις αρρενωπότητες

Ένα από τα πιο κλασικά έργα είναι το ομώνυμο έργο του Connel (Masculinities, 1995). Σε αυτό ο συγγραφέας εξηγεί ότι η αρρενωπότητα “είναι συγχρόνως μια τοποθεσία στις έμφυλες σχέσεις, σε πρακτικές μέσω των οποίων άνδρες και γυναίκες εμπλέκονται με την τοποθεσία αυτή, και οι συνέπειες των πρακτικών αυτών στην ενσώματη εμπειρία, την προσωπικότητα και τον πολιτισμό.” Επίσης αναλύει πως δεν υπάρχει μόνο μία αρρενωπότητα, αλλά πολλαπλές και διαφορετικές εκδοχές της αρρενωπότητας, κάποιες κυρίαρχες και κάποιες υποτελείς, οι οποίες συχνά βρίσκονται σε σύγκρουση για το ποια είναι η “πραγματική” αρρενωπότητα.